

УНИВЕРЗИТЕТ СИНГИДУМУ
ФАКУЛТЕТ ЗА ТУРИСТИЧКИ И ХОТЕЛИЈЕРСКИ МЕНАџМЕНТ

ДИПЛОМСКИ РАД
ЗНАЧАЈ РЕКА И ОТВОРЕНИХ ПРОСТОРА
ЗА ТУРИСТИЧКУ ПОНУДУ БЕОГРАДА

Студент:
Ивана Петровић
бр. индекса III – 20/2005

Ментор:
Проф. др Марија Максин
Мићић

Београд, 2008.

Ко је имао среће да се јутрос пробуди у Београду може се сматрати да је за данас довољно постигао у животу. Свако даље инсистирање на још нечему било би нескромно.

Душко Радовић

САДРЖАЈ

УВОД.....	5
1. САОБРАЋАЈНО – ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ.....	6
2. ПРИРОДНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ.....	8
2.1. Рељеф.....	8
2.2. Клима.....	8
2.3. Хидрологија.....	9
3. РЕКЕ – ТУРИСТИЧКИ РЕСУРС БЕОГРАДА.....	10
3.1. Стање и конфликти у коришћењу , заштити и уређењу река.....	12
3.2. Оцена активираних туристичких ресурса Дунава и Саве.....	17
3.2.1. Активирани туристички ресурси.....	17
3.2.2. Недовољно активирани туристички ресурси.....	20
3.2.3. Неактивирани туристички ресурси.....	22
3.3. Ограничења, потенцијали и приоритети за коришћење туристичких ресурса.....	23
3.3.1. Ограничења.....	23
3.3.2. Потенцијали.....	24
3.3.3. Приоритети.....	24
3.4. Предлог интервенција на уређењу река и приобалног појаса.....	26
4. ОТВОРЕНИ ПРОСТОРИ – ТУРИСТИЧКИ РЕСУРС БЕОГРАДА.....	29
4.1. Паркови од значаја за укључивање у туристичку понуду Београда.....	30
4.1.1. Парк Калемегдан.....	31
4.1.2. Парк Топчидер.....	33
4.1.3. Парк Кошутњак.....	34
4.1.4. Карађорђево парко.....	35
4.1.5. Парк Ташмајдан.....	36
4.1.6. Парк пријатељства.....	37
4.1.7. Ботаничка башта.....	38
4.1.8. Авала.....	39

4.2. Улице од значаја за укључивање у туристичку понуду Београда.....	40
4.2.1 Улица Кнеза Михаила.....	40
4.2.2. Улица Краља Петра I.....	41
4.2.3. Скадарлија.....	42
4.3. Тргови од значаја за укључивање у туристичку понуду Београда.....	43
4.3.1. Студентски трг.....	43
4.3.2. Трг Републике.....	44
4.3.3. Трг Ташмајдан.....	45
4.3.4. Трг Николе Пашића.....	46
4.4. Предлог интервенција на уређењу отворених простора.....	47
5. ОЦЕНА УКЉУЧЕНОСТИ РЕКА И ОТВОРЕНИХ ПРОСТОРА У ТУРИСТИЧКУ ПОНУДУ БЕОГРАДА.....	49
6. МОГУЋНОСТИ ЗА РАЗВОЈ ТУРИЗМА НА РЕКАМА И ОТВОРЕНИМ ПРОСТОРИМА.....	53
6.1. Могући видови туризма засновани на рекама и отвореним просторима.....	55
6.2. Кључни актери и њихова улога.....	57
ЗАКЉУЧАК.....	59
ЛИТЕРАТУРА.....	60

УВОД

Предмет дипломског рада јесте значај укључивања река и отворених простора у туристичку понуду Београда.

Задатак дипломског рада јесте анализа постојећег стања и потенцијала које пружају реке и отворени простори, с једне стране, као и остварено активирање и могућности за укључивање река и отворених простора у туристичку понуду Београда, с друге.

Циљ дипломског рада јесте да се укаже на могућности и предуслове за развој различитих видова туризма на рекама и отвореним просторима у циљу бољег позиционирања Београда као туристичке дестинације.

Полазна **хипотеза** јесте да Београд има могућност да туризам постане једна од доминантних привредних грана развоја града, а предуслов за то је планско уређење простора, очување природних и културних вредности.

Друга полазна хипотеза јесте да положај на рекама, водотоци и отворени простори са природним и културним вредностима којима Београд располаже јесу атрактивни за развој туризма и могу да се искористе као препознатљиви елемент понуде града.

Трећа полазна хипотеза јесте да је заштита река и уређење отворених простора предуслов за њихово укључивање у туристичку понуду града и развој различитих видова туризма, међу којима су до сада доминирали транзитни и конгресни туризам.

Рад се састоји из неколико **целина**.

Прва целина обухвата саобраћајно-географски положај и природне карактеристике.

У другој целини се обрађује тренутно стање, коришћење и потенцијали река и отворених простора за развој туризма.

Трећа целина обухвата процену досадашње укључености река и отворених простора у туристичку понуду града, могућности за њихово веће укључивање и развој различитих видова туризма.

Рад је заснован на прикупљеним подацима из стручне литературе. Поред тога, коришћени су Генерални план Београда до 2021. године, Студија београдског приобаља – прва фаза, Стратегија туризма Републике Србије, Просторни план Републике Србије, као и подаци добијени са Интернета.

1. САОБРАЋАЈНО ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ

Београд се налази у југоисточној Европи, на Балканском полуострву (слика1). Развио се на контакту две различите предеоне целине: Панонске котлине и планинско брдског дела Балканског полуострва. Ове велике целине одвојене су у самом граду речним токовима, иза којих почињу да се шире равничарски простори Срема и Баната с једне, а заталасано побрђе Шумадије, с друге стране.

Природни положај Београда је јединствен у Европи. Град лежи на две међународне реке, на ушћу Саве у Дунав. Воде река га опасују са три стране и због таквог положаја, са правом је називан „капијом Балкана“ и „вратима средње Европе“.

Налази се на 44°49'14" северне географске ширине и 20°27'44" источне географске дужине и сврстава се у град са најидеалнијим географским положајем у Европи. То је место укрштања међуконтиненталних путева од запада ка истоку и од севера ка југу.

Турци су Београд због свог специфичног положаја називали „Прагом ратова“, док су га Европљани називали „Капијом Истока“ јер се на овом месту улазило у Отоманску империју.

Слика 1. Положај Београда у Европи

Извор: www.beograd.org.yu

Два значајна пута која иду средином Балканског полуострва, београдско-солунски и београдско-нишко-цариградски, најбоља су и најкраћа веза између Европе и Азије. Вековима су ове комуникације биле једини копнени путеви између Истока и Запада, као и главне линије војних и културних кретања на Балкану.

Београд као саобраћајно чвориште лежи на два значајна европска саобраћајна правца: први, који води од Ирске преко западне и централне Европе, Балканског полуострва према Малој Азији и даље према истоку, и други правац који спаја Скандинавију са источним Средоземљем.

Поред копненог, значајан је и ваздушни саобраћај који представља најкраћу саобраћајну везу Београда са светом.

Од посебног значаја је речни саобраћај. Паневропски коридор 7, како називају дунавску саобраћајницу, једини је водени коридор. Овај коридор представља важну природну и саобраћајну осу централне, источне и југоисточне Европе, која повезује десет земаља (Немачку, Аустрију, Словачку, Мађарску, Србију, Хрватску, Румунију, Бугарску, Молдавију и Украјину). Природно подручје Подунавља обухвата скоро једну трећину површине континенталне Европе. Дунав је једина река и пловни пут којим су повезана средња и југоисточна Европа. Током историје увек је био најзначајнији правац продирања на исток. Изградњом канала Рајна – Мајна – Дунав, Европа добија водену магистралу којом се спаја Северно и Црно море, по дужини од 3.505 km је најдужи унутрашњи пловни пут на свету и пролази кроз тринаест земаља.

Кроз историју, због оваквог положаја, Београд је чак 40 пута рушен и исто толико пута подизан. Био је мета разних освајача који су брисали трагове својих предходника. Ипак, овакав положај је Београду омогућио да се брже развија и постане привредни, културни, политички и туристички центар.

2. ПРИРОДНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ

2.1. РЕЉЕФ

Околину Београда чине две различите предеоне целине: Панонска низија под пшеницом и кукурузом, северно, и Шумадија, под воћњацима и виноградима, јужно од Саве и Дунава. Најистакнутији облици у рељефу шумадијског побрђа су Космај (628 m) и Авала (511m). Терен се од југа, постепено, спушта према северу у виду пространих заравни, рашчлањених долинама потока и речица. Велика пластичност рељефа Београда, јужно од Саве и Дунава, чини да се град распростире преко многих брда (Баново, Лекино, Топчидерско, Канарево, Јулино, Петлово брдо, Звездара, Врачар, Дедиње). Северно од Саве и Дунава су алувијалне равни и лесна зараван, које су одвојене стрмим одсеком, високим и до 30 m. На левој обали Саве, испод лесне заравни (Божанијска коса), лежи Нови Београд, а на десној обали Дунава, испод лесног платоа, је Земун.

2.2. КЛИМА

Клима Београда је умерено континентална, са четири годишња доба. Јесен је дужа од пролећа, са дужим сунчаним и топлим периодима тзв. михољско лето. Зима није тако оштра, са у просеку, 21 даном са температуром испод нуле. Јануар је најхладнији са просечном температуром 0,1°C. Пролеће је кратко и кишовито. Лето нагло долази. Просечна годишња температура ваздуха је 11,7°C. Најтоплији месец је јул (22,1°C). Карактеристика београдске климе је и кошава, југоисточни и источни ветар, који доноси ведро и суво време. Најчешће дува у јесен и зиму, у интервалима од 2 до 3 дана. Просечна брзина кошаве је 25-43 km/h, а у појединим ударима може достићи брзину до 130 km/h. Кошава је највећи пречишћивач ваздуха Београда. На Београд и околину, годишње падне, просечно 669,5 mm падавина. Највећу количину падавина имају мај и јун. Просечно трајање сунчевог сјаја је 2.096 сати. Највећа инсолација, око 10 часова дневно, је у јулу и августу, док је највећа облачност у децембру и јануару, када сунце сија у просеку, 2 до 2,3 сата дневно. Средњи атмосферски притисак у Београду је 1001 mb, а средња релативна влажност ваздуха је 69,5%.

2.3. ХИДРОЛОГИЈА

О Београду се увек говорило као о граду на две реке, а мало ко зна да Београд лежи на безброј такозваних отворених и затворених река. Затворене су оне које су колекторима спроведене у канализацију, па су практично изгубљене за град. Многе реке теку испод познатих градских булеvara. Највеће су Мокролушка река и Булбулдерски или Славујев поток. Мокролушка река данас протиче испод аутопута Београд – Ниш, а улива се у Саву код Мостарске петље. Данашњом Немањином улицом некада је протицао Врачарски поток, који се на простору данашње железничке станице разливао правећи познату Бару Венецију. Да би се бара исушила, поток је спроведен у канализацију, а на место некадашње баре насута је велика количина земље.

Још мање је познато да се у Макишко поље уливало 12 живих водотока. Девет тих речица је колекторима одведено у Саву. Најпознатија међу њима била је Железничка река. Ту је и Жарковачки поток који је у народу био познат као „Паригуз“ јер је у њему било топле воде. У Миријеву постоји чак 16 извора од којих ни један није сачуван. Ту је и Остужничка река, а поред Манастира Раковица протицао је Манастирски поток који је такође спроведен у колектор до ушћа у Топчидерску реку. Београд има Болечку реку, Грочанску реку, док је Вишњички поток спроведен у канализацију. Речице Галовица и Петрац смештене су у мелиорационе колекторе.

Данас је готово немогуће избројати све воде које је Београд неповратно изгубио. Архитекте тога доба доживљавали су изворе као зло које грађевинарима само прави проблеме и невоље. Зато су их протерали у канализацију како би наставили своје радове. Тако се Београд одрекао великог дела својих водотока који би данас представљали туристичку атракцију.

Сава и Дунав по својим карактеристикама представљају право природно богатство са могућностима за развој туризма и главно су обележје града. Колико су Сава и Дунав значајне и нераскидиво везане за живот Београда доказују две беле траке на грбу града које представљају Саву и Дунав. Значај ове две међународне реке увидели су и Келти још у 3. веку који су по освајању граду дали име Сингидунум, што у преводу на наш језик значи „Град на води“.

3. РЕКЕ – ТУРИСТИЧКИ РЕСУРС БЕОГРАДА

Реке Сава и Дунав имају специфичну улогу у животу и развоју Београда. Оне су интегрални део његовог ткива, али су уједно и део окружења. Њиховим водама су долазили бројни утицаји природних сила, историјских и друштвених збивања, културолошких промена, техничких иновација. Реке омогућавају везе са непосредном околином, са далеким светом, са другим и другачијим културама, политичким и економским системима. Град се спуштао на реке јер су му неопходне за свакодневни живот, за пиће, снабдевање, комуникације, за предах од градске вреве, за одмор, за освежење. Истовремено је постојао и страх од река, ради заштите од многобројних војски које су нападале са река, или од природног непријатеља-поплава.

Своје приобаље Београд је вековима користио првенствено у одбрамбене сврхе, да би тек у 20. веку почео да силази на обале (на Дорћолу) и осваја леву обалу Саве изградњом Новог Београда. Земун је тада већ био град на реци (слика 2). Амбивалентан однос Београда према својим рекама логична је последица тих збивања, и као да овај историјски страх и потреба да се брани још постоји (УЗ, 2007).

Слика 2. Земун, град на реци

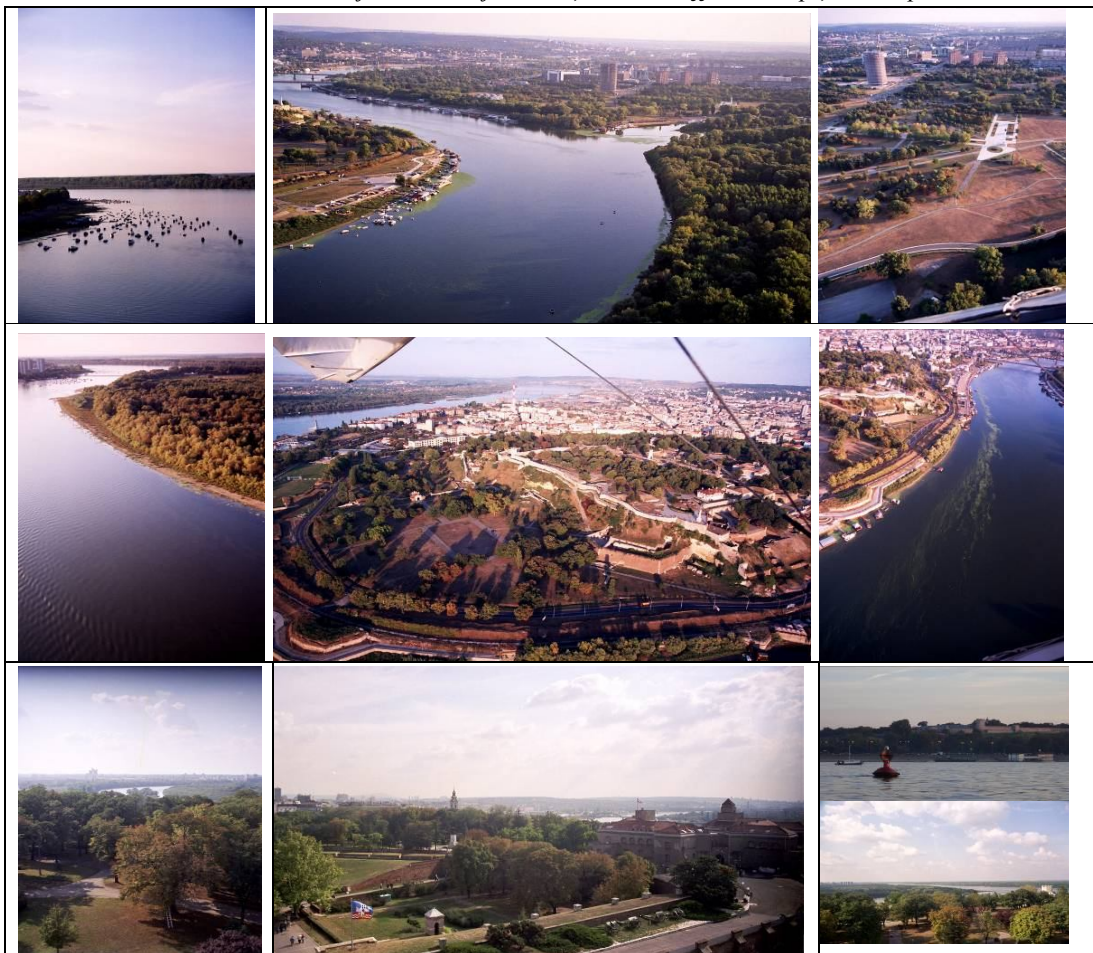
Извор: Студија београдског приобаља – прва фаза, стр. 5.

Како су се потребе промениле, Београд треба свој идентитет регионалног центра Југоисточне Европе и главног градског туристичког центра Србије да гради на рекама и њиховом приобаљу. То значи да се мора посветити пажња заштити и уређењу река, ада, обала и приобалног дела, и повећању њихове доступности, развоју саобраћаја и инфраструктурне опремљености – у првом реду јавног градског речног саобраћаја, путничког пристаништа, пристана и марина. Да ли ће и када Београд сићи на своје реке, питање је иницијативе, упорности, осмишљених и организованих акција усмерених у том правцу.

Ако Београд нема уметничке и амбијенталне ресурсе великих европских метропола – лидера градског туризма, једини је град на Дунаву који располаже атрактивном комбинацијом контрастних амбијенталних и пејзажних целина на ушћу две реке. Највећи је контраст између појаса шуме на нерегулисаној левој обали Дунава и Ратног острва, с једне стране, и изграђених целина на његовој регулисаној десној обали (Земун и целине низводно од Калемегдана), с друге. Следећи је контраст између густо изграђеног старог градског језгра са фортификацијом у зеленилу, с једне стране, и отворених простора (зеленила) новог дела града са новим центром који се постепено формира на простору од зграде „Ушћа“ према Центру „Сава“ и другим центром који се формира на потезу од луке „Београд“ до Аде Хује (слика 3).

Једна од најатрактивнијих и најзначајнијих целина урбаног пејзажа Београда јесте тзв. „зелено срце“ града, то јест зона Калемегдан – шуме у форланду Дунава – Ратно острво – Парк пријатељства поред ушћа Саве – Земунски кеј (Максин-Мићић, 2007: стр.153-154).

Слика 3. Амбијенталне/пејзажне целине тзв. „зеленог срца“ Београда

Извор: Максин-Мићић М., Туризам и простор, Факултет за туристички и хотелијерски менаџмент, Београд, 2007: 154.

3.1. СТАЊЕ И КОНФЛИКТИ У КОРИШЋЕЊУ, ЗАШТИТИ И УРЕЂЕЊУ РЕКА

Дунав је после Волге највећа и најдужа пловна река у Европи. У току дугом 2.850 km протиче кроз осам европских земаља. Дунав је после Рајне друго средиште пловидбе. Плован је од Регенсбурга у дужини од 2.379 km. Целом својом дужином у нашој земљи је плован. Подручјем Београда протиче у дужини од 60 km. Дунав је једина река и пловни пут којим су повезана средња и југоисточна Европа.

Река Сава је, поред Дунава, наша најзначајнија водена саобраћајница. У току дугом 945 km протиче кроз четири европске земље и кроз три главна града: Љубљану у Словенији, Загреб у Хрватској и Београд у Србији. Подручјем Београда протиче у дужини од 30 km. Када је реч о речном саобраћају, река Сава је пловна од Сиска до Београда. Међутим, обележавање и одржавање реке Саве веома је слабо, па је самим тим и стање пловног пута лоше, услови пловидбе су тешки, а безбедност пловидбе сведена на минимум.

На рекама се налазе и објекти речног саобраћаја: луке (теретне и путничке), пристаништа, сидришта, зимовници и марине (слика 4 и 5). И поред тога се може рећи да је приобаље неуједначено опремљено саобраћајном инфраструктуром. Нарочито је приметан недостатак мостова и уређених паркинг површина у зонама највеће концентрације корисника. Јавни градски саобраћај није довољно разгранат, тако да постоје велике површине до којих се не може стићи јавним превозом (форланд Дунава, Великоселски Рит).

Слика 4. Београдско пристаниште

Слика 5. Марина „Дорћол“

Извор: Студија београдског приобаља, 2007: 30

Извор: www.dorcol.net

Поједини саобраћајни објекти су у конфликту са коришћењем река и приобаља за друге намене. Има случајева међусобних конфликта између видова саобраћаја. Питање саобраћајне приступачности приобаљу може се схватити као једна врста ограничења. То што се чини недостатком можда је предност коју треба искористити и малим интервенцијама унапредити: кратким везним саобраћаницама, паркинг просторима, преласком на бициклистички и пешачки саобраћај са одвојеним стазама, као и стазама за друге врсте кретача (полери, скејтови) са пратећим садржајем.

Најважнији приступ треба да буде са река увођењем јавног градског речног саобраћаја. Битно је да од пристана буде остварена добра веза на јавни градски превоз.

Еколошко стање Дунава је веома лоше. Воде Дунава се сврставају у III и IV класу квалитета, што практично значи да су погодне само за наводњавање и технолошке поступке у такозваној „прљавој“ индустрији, али не и за рекреацију и туризам. Нагло испуштање отпадних вода у Дунав изазива понекад „таласе загађења“ који угрожавају живи свет вода, изазивајући понекад помор рибе и доводећи у опасност водоснабдевање становништва. Стручњаци за екологију и бродарство, према подацима којима се располаже, слажу се да слику Дунава чине: нафтне мрље, канализационе воде, детерџенти, тешки метали, хемијске материје (Тутуновић, 1980-1990).

Еколошко стање Саве далеко је од доброг. У 2005. години дошло је до значајног погоршања укупног квалитета, како у микробиолошком тако и у физичко – хемијском погледу, па је квалитет воде реке Саве био најлошији у последњих десет година. Према резултатима теренских и лабораторијских испитивања само је 19 (27,9%) узорака воде Саве одговарало водама подесним за водоснабдевање становништва, рекреацију, потребе прехрамбене индустрије и рибњака. Ово показује да ништа није предузето на изградњи уређаја за третман комуналних отпадних вода у узводном делу (Квалитет животне средине Града Београда у 2006. години, Регионални центар за животну средину – за Централну и Источну Европу, Скупштина Града Београда, Секретаријат за заштиту животне средине, Београд, 2007)

Београд је највећи град на Дунаву и Сави који нема комплексно решен проблем отпадних вода. На целој територији града не постоје системи за пречишћавање отпадних, комуналних и индустријских вода. Директан излив градске канализације (слика 6) врши се преко 29 већих излива (од чега је готово половина кишних) и непознатог броја мањих (неевидентираних излива).

Слика 6. Канализациони испусти у реке

Извор: Студија београдског приобаља, 2007: 32.

Посебну проблем представља нелегална градња која је, уједно, најчешће и нехигијенска (слика 7). Заступљен је и специфичан вид становања у кућицама на води (сплавовима) и на сојеницама за које углавном важи правило да нису инфраструктурно потпуно, или нису уопште опремљене. Пошто се највећи број ових објеката налази у најужој зони заштите изворишта, овај проблем захтева најхитније решавање.

Слика 7. Нерегуларна градња

Извор: Студија београдског приобаља, 2007: 28.

У оквиру привредних зона које се налазе у приобаљу (Лучко подручје са Ада Хујом, Бродоградилиште, Велики и Мали Макиш), као и на већем броју појединачних локација, постоје значајни производни капацитети од којих је данас изврстан број у функцији, у појединим се одвија производња у смањеном обиму, или су угашени (слика 8). Поред заузећа земљишта, ови садржаји оптерећују и саобраћајну (друмску и железничку) и друге врсте инфраструктуре, и неповољно утичу на опште стање животне средине. Локације у непосредној близини производних и складишних капацитета, трпе вишеструко негативне и штетне утицаје, што смањује њихову атрактивност за развој других активности и за повезивање садржаја у приобаљу река. Тиме смањују туристичку атрактивност делова приобаља и приступ рекама.

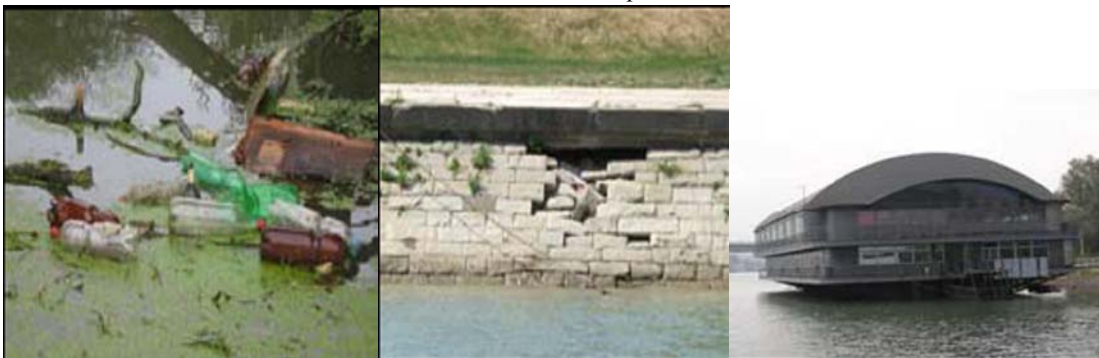
Слика 8. Привредне зоне

Извор: ибид, стр.29.

Дуж обала реке Саве и Дунава налазе се бродови (слика 9) - ресторани, сплавови, понтони, пристани, сојенице, објекти на води и пловних објеката (шлепови, барже и др), сепарација шљунка и фабрика грађевинског материјала. Многи објекти немају грађевинску дозволу, нити испуњава основне санитарно-техничке услове. Известан број објеката је напуштен, насукан и потопљен. На више места је установљењено оштећење обалоутврде (слика 9). Бесправна градња на обали је најизраженија управо у зони заштите изворишта где је извршена и бесправна сеча шуме.

Слика 9. Обале река

Извор: ибид, стр. 35.

Нарочито неповољно стање је уз саму обалу, у узаном појасу између објеката на води и обалоутврде где се (због успореног тока и непрописног испуштања отпадних вода) стварају зоне са обилном наплавином која је потенцијално легло заразе а уједно су и естетски неприхватљиве. Тиме је онемогућено уређење, чишћење и естетски доживљај река и приобаља и њихово озбиљније укључивање у туристичку понуду.

Највећи део територије приобаља покривен је шумама, на теренима у којима важе посебни природни услови за очување специфичних шумских вегетација (слика 10). Заступљене су: природне шуме, шумске културе и шумско земљиште. Београд је у

погледу шума сиромашан, што шумама у приобаљу даје још већи значај и захтева посебане режиме заштите и коришћења, као и развој понуде посебних интересовања у туризму (риболов, еко – туризам, bird watching).

Слика 10. Шуме у приобаљу

Извор. ибид, стр. 27.

На великим површинама приобалног појаса Земуна, Новог Београда, зоне Београдске тврђаве и Аде Циганлије створени су услови за одвијање рекреације и то првенствено шетње и вожње бицикла за које су формиране континуиране стазе. Погодности великих јавних зелених површина, подржаних пријатном микроклимом и атрактивним визурама у комбинацији са угоститељским објектима, привлаче свакодневно велики број посетилаца. Ниво комуналне опремљености и хигијене ни приближно не одговарају значају и потенцијалима. Најизраженији пример је купалиште Лидо, традиционално купалиште Земунаца. Купалиште је неуређено, без најосновнијих хигијенско-санитарних услова за прихват неколико десетина хиљада посетилаца дневно. Слично стање је и на Ади Међици. Најгоре је стање Аде Хује, јер је ту формирана депонија шљунка, док се низводно излива градска канализација тако да дубок муљ садржи наталожене штетне материје. Приоритет у уређњу ових зона јесте комунално уређење, чишћење и одржавање комуналног реда, као и санације зоне Ада Хуја и њено коришћење за нове намене.

3.2. ОЦЕНА АКТИВИРАНОСТИ ТУРИСТИЧКИХ РЕСУРСА ДУНАВА И САВЕ

Атрактивност обала, острва и ада представља значајан потенцијал за развој различитих садржаја и активности: наутички туризам, спортове на води, рекреацију и одмор. Део расположивих туристичких ресурса је активираан, а део недовољно или потпуно неактивираан. Активирааним ресурсима треба додатно повећање атрактивности новим садржајима и уређењем простора. Неактивираане ресурсе треба плански уређивати и етапно активирати реализацијом одговарајућих садржаја и нових активности.

3.2.1. АКТИВИРАНИ ТУРИСТИЧКИ РЕСУРСИ

Једини потпуно активираан туристички ресурс јесте Ада Циганлија.

То је издужено речно острво на реци Сави настало на само четири километра од ужја Саве у Дунав. Кнез Милош Обреновић је 1821. године, острво прогласио за државно и народно добро, а тако је и данас. Због лепоте, Бранислав Нушић је Аду назвао „Водени цвет“. Преграђивањем десног рукавца 1967. године, Ада постаје полуострво, окружено насипом и омеђено Савом са једне и Савским језером са друге стране. Ада је очувала своја природна богатства, која чине динамичан екосистем и представљају еколошку оазу. Густа листопадна шума, у којој доминирају храстови и брестови, природно је станиште за бројне врсте птица. Још постоје делови нетакнуте природе, обрасли дивљом вегетацијом где се могу видети срнидаћи, зечеви, лисице. Савско језеро је разноврсно порибљено, а у језеру живе и велики сомови, који нису опасни по људе (слика 11). Водена трава природно пречишћава Савско језеро, тако што се храни његовом водом везујући за себе фосфор, азот и нечистоћу. Језеро је повезано водопрпусном браном, на горњем насипу, са Таложником одакле се у Савско језеро непрестано убацује филтрирана вода, док се помоћу пумпи на доњем шпицу, из језера избацује вода у Чукарички рукавац. Тиме је вештачки обезбеђена његова проточност.

Слика 11. Савско језеро на Ади Циганлији

Извор: www.adaciganlija.co.yu/galerija

Потреба да се на Ади Циганлији уреди највећа велеградска плажа, учинила је да Савско језеро постане вишенаменско. Савско језеро је дуго 4,2 км, просечне ширине око 200 метара и дубине између 4 и 6 метара, у потпуности оправдава популарни назив „Београдско море“. На њему се у данима летње сезоне купа или на други начин рекреира више од 300.000 посетилаца. По званичним статистикама, ово купалиште је једно од најлепших и најбезбеднијих у Европи. Опремљено је комплетном инфраструктуром, јавним купатилима, тушевима и чесмама. Опслужују га стучне спасилачке службе, неколико лекарских амбуланти, полиција и радници комуналних служби.

Око језера су разноврсни спортско – рекреативни садржаји: терени за кошарку, одбојку, фудбал, голф, рагби (слика 12).

Слика 12. Разноврсни спортски садржаји

Извор: ибид

Aqua sky group налази се на горњој страни језера, где је опремљено за скијање на води помоћу специјалне жичаре. Sky i snoubord центар направљен за различите зимске спортове, смештен је у покривеном дрвеном објекту без зидова у природном окрушењу. Покретна трака стимулише различите снежне подлоге, па љубитељи снежних спортова овде могу да изводе своје акробације. Такође, овде се могу наћи и вештачка стена, paintball терени, трим стаза и bunge jumping. Са више од 50 спортских терена, Ада је највећи спортски центар у Београду, са јединственим садржајем.

Слика 13. Робинсон острво за најмлађе и Ада сафари

Извор: ибид

Ту је и Ада Сафари, порибљено језеро, на коме се редовно одржавају риболовачки маратони, а служи и за рекреативно спортско пецање.

Ни најмлађи нису заборављени. У непосредној близини Аде Сарафи, смештено је дечије позориште – игралиште „Робинсон острво“ (слика 13). Све више, Ада Циганлија постаје излетиште за сва годишња доба и различите циљне групе.

Мислило се и на људе са посебним потребама, па је Ада Циганлија изграђена у целости за особе са посебним потребама, који у њему имају обезбеђен тоалет, паркинг простор, док су све стазе са косим засечцима, без ивичњака.

На улазу на Аду Циганлију налази се паркинг простор за хиљаду возила, а у Чукаричком рукавцу смештен је зимовник за чамце – марина „Ада Циганлија“. У плану је чишћење рукавца и изградња нове марине, која ће испуњавати светске стандарде (www.adaciganlija.co.yu).

То је уједно и једина просторна целина на Дунаву и Сави која има обезбеђен превоз и приступ са реке (сталне везе пловилима на релацији Нови Београд – Ада Циганлија) и са копна.

3.2.2. НЕДОВОЉНО АКТИВИРАНИ ТУРИСТИЧКИ РЕСУРСИ

3.2.2.1. ВЕЛИКО РАТНО ОСТРВО

Аде на ушћу Саве у Дунав, Велико и Мало ратно острво и неколицина спрудова чине јединствену хидрогеолошку творевину и непоновљив елемент природе у центру града. Смештено између два историјска језгра, Београдске тврђаве и Земунског средњовековног утврђења, налази се на правцу најважнијих градских визура са Дунавског пута. Забележено на старим картама и гравирама представља незаобилазни елемент историјске слике и просторног идентитета Београда (слика 14).

Слика 14. Велико Ратно острво

Извор: [http:// www.beobuild.net/discussion/](http://www.beobuild.net/discussion/)

Слика 15. Купалиште „Лидо“

Извор: <http://www.ekapija.com/website/>

Велико и Мало ратно острво представљају простор на ком су се очувале природне особености и значајне природне вредности које су од интереса за заштиту природе и животне средине Београда. Решењем Скупштине града Београда од 8. априла 2005. године овај простор је стављен под заштиту као предео изузетних одлика. Природно добро „Велико ратно острво“ ставља се под заштиту ради очувања живописних пејзажних обележја и ненарушених примарних предеоних вредности од изузетног значаја за очување станишта природних реткости, ретких и угрожених птица мочварица и ради заштите репрезентативне морфолошке и геолошке творевине – речног острва, насталог током флувијалне фазе и које има еколошки, културно – историјски и рекреативни значај за Београд. У заштићеном природном добру утврђене су три зоне са различитим режимом заштите:

- Зона заштите природе – режим заштите I степена који има карактер специјалног резервата природе и обухвата: Мало ратно острво у целини, зону приобаља Великог ратног острва, шумски комплекс, влажна подручја унутар Великог ратног острва.
- Зона рекреације – режим заштите II степена који обухвата: унутрашње делове Великог ратног острва, некадашње обрадиве површине које се и сада у том контексту користе, ливадске површине, део форланда према Дунавцу, као и локација јавног пристана према београдском делу са контролисаном јавном саобраћајницом и заштитном зоном која повезује ову локацију са постојећом плажом Лидо.

- Зона туризма – режим заштите III степена која обухвата плажу Лидо са планираним проширењем на коме се може лоцирати организована туристичко – рекреативна понуда и нови садржаји, водену површину која је окружује и локацију јавног пристана према београдском делу.

Купалиште Лидо, иако омиљено купалиште Земунаца, нема најосновније хигијенско – санитарне услове (слика 15). Нема јавних купатила, тушева, чесми, кабина. Нема спасилачких служби, лекарских амбуланти, као ни комуналних сужби.

3.2.2.2. АДА МЕЋИЦА

Ада Међица је са једне стране окренута ка новобеоградским блоковима, а са друге ка Ади Циганлији. Богатство зеленила, врбе, папрат, четинари и баштенско биље нуде прави мир у природи.

Овде је изграђен велики број сојеница, тип куће који необавештеном посетиоцу одаје утисак „чардака ни на небу ни на земљи“, у којима љубитељи природе уживају преко целе године. Изглед кућица и остали детаљи зависе од маште власника. Важну улогу имају стазе. Постоји магистрална стаза реализована у облику кружног тока, која пролази дуж централног дела острва, а на ову стазу излазе бочне стазе које спајају сојенице или сплавове са централном магистралом. Поред ових стаза, постоји и низ стазица које су утабили становници и посетиоци Аде Међице (слика 16).

Слика 16. Изглед Аде Међице

Извор: <http://www.cvrkak.co.yu/adamedjica>

Шетајући овим стазама посетиоци могу видети озидана огњишта, жардињере, клупе, али и праве уметничке креације израђене од стабала дрвећа. Живот и боравак на Ади Међици дефинише статут Удружења. За обавештавање чланова удружења, љубитеља и посетиоца Аде Међице користи се пано постављен на Управној згради Удружења. Зграда Удружења, позната као Клуб, је централна институција у којој се налази добро опремљена продавница и ресторан.

Ада Међица би могла да се укључи у туристичку понуду Београда, али као и Велико ратно острво тј. купалиште Лидо, нема основне хигијенско - санитарне услове (www.cvrkak.co.yu/adamedjica).

3.2.3. НЕАКТИВИРАНИ ТУРИСТИЧКИ РЕСУРСИ

3.2.3.1. ОСТВО ЧАПЉА

Ово острво се налази у непосредној близини Великог ратног острва, на левој обали Дунава и представља специфичан појас форланда. То је простор који се налази под високим степеном заштите природних целина. Ово подручје је могуће искористити за развој еко – туризма.

3.2.3.2. АДА ХУЈА

Ада Хуја обухвата приобални део од Панчевачког моста до села Вишњица, на само неколико километара од центра града. Простор од 600 хектара је затрпан депонијама песка и шљунка. Ту се налазе и старе бетоњерке, стоваришта и фабрика папира. Градска канализација се излива низводно од моста, а дубок муљ садржи наталожене штетне материје.

3.2.3.3. ЈЕЗЕРО ВЕЛИКО БЛАТО

Природно језеро Велико Блато, величине Палићког језера, због мале дубине има барску вегетацију. Налази се на левој обали Дунава. Око језера налази се сплет канала чије воде прихрањују језеро. Управо ти канали представљају најбоља риболовна подручја у овој области Дунава.

3.2.3.4. АДА ФОРКОНТУМАЦ

Ада Форконтумац, познатија као Бела стена, налази се на Дунаву, на 12 km низводно од центра Београда. Острво је коплетно пошумљено и окружено белим пешчаним плажама. Недалеко од Беле стена налази се археолошко налазиште Старчево, по коме се рана неолитска култура централног Балкана назива старчевачком.

3.3. ОГРАНИЧЕЊА, ПОТЕНЦИЈАЛИ И ПРИОРИТЕТИ ЗА КОРИШЋЕЊЕ ТУРИСТИЧКОГ РЕСУРСА

3.3.1. ОГРАНИЧЕЊА

Гледајући са река, отвара се девастиран и запуштен први план приобалног старог дела Београда преко кога се пружају изузетне, али опет често нарушене и наружене визури и силуете.

Највреднији, централни део приобаља је и најзапуштенији, а најатрактивније локације готово у потпуност су деградиране. Коришћење се своди на шетњу, возњу бициклом, купање на Ади Циганлији и земунском Лиду. Нема разноврсних активности и садржаја, тако да је понуда редукована на седење и забаву на сплавовима и бродовима - ресторанима. Уређене парковске површине и шеталишта нису довољно садржајни, иако постоје могућности интервенција које би биле у складу са њиховим статусом и рекреативно – туристичким потребама.

Највећи део приобалног појаса Београда заузет је саобраћајним, привредним и складишним капацитетима, изузев Калемегдана, појединих стамбених зона и Сајмишта. Због тога је само фрагментарно туристички атрактиван. По измештању већине тих капацитета, тај појас ће постати најатрактивнији за изградњу и уређење Београда и његово туристичко активирање. У међуверемењу, постоје могућности да се стазе употпуне мањим интервенцијама – приоритет представља уређење депоа поред путничког пристаништа на Сави које треба завршити и оплеменити новим садржајима. Највећи део новобеоградског и земунског приобаља има адекватне намене, осим простора код Бродоградилишта и ромског „насеља“ поред моста Газела. У целини се ради о потенцијалу који није довољно активиран и који треба очувати, уређивати и осмислити одговарајуће активности и атракције.

Основно ограничење тренутно је загушеност река отпадом (пластиком и др.) и објектима на води свих врста и облика. Оба ограничења су релативно лако и брзо решива, увођењем комуналног, урбанистичког и архитектонског реда.

Ограничење јесте одсуство јавног градског речног саобраћаја и атракција које се могу осмислити засновано на крстарењу рекама.

Садашња искоришћеност расположивих потенцијала река и приобаља стоје у дијаметралној супротност. Неопходно је истицати његове потенцијале, првенствено реке и приобаља као јединствене градске и туристичке целине, а затим на нивоу потеза који пружају безброј разноврсних могућности за унапређење квалитета рекреативне и туристичке понуде.

3.3.2. ПОТЕНЦИЈАЛИ

Потенцијали приобаља могу се сврстати у четири основне групе:

1. Вредности водотока и приобалног појаса дуж обала река и ширег контактеног појаса у градском ткиву заснива се на комплексној симбиози уређених обала, безбедних од плавних вода, са кејовима, шеталиштима, зеленилом и свим пратећим садржајима на копну и на води, које представљају један од највећих, ако не и највећи потенцијал за подизање нивоа атрактивности целокупног града и његове приобалне зоне, а под условом да се омогући „силазак града на реке“.

2. Постојеће великих површина јавног градског простора неадекватно и недовољно искоришћеног земљишта које се може активирати и рециклирати увођењем нових намена и активности, као и туристички атрактивних садржаја на тзв. „brownfield“ локацијама и уређењем неких делова обале који се до сада уопште нису користили.

3. Постојање великих и разноврсних природних целина високе вредности за град и високог нивоа очуваности које представљају првенствено еколошки потенцијал, али и потенцијал за контролисан развој различитих врста активности у домену едукације, рекреације и туризма усклађених са условима очувања диверзититета флоре и фауне.

4. Присуство значајног дела културног наслеђа у приобаљу и отвореним просторима града, који представља део културне баштине од значаја за државу. Представља велики потенцијал који уз одговарајуће мере заштите, реконструкције и ревитализације и атрактивну анимацију може знатно боље да се презентира, учини доступним и атрактивним. Под доступношћу овде подразумевамо, пре свега, промишљено активирање, анимацију и атракцију. Тиме би се истовремено допринело повећању атрактивности приобаља, туристичког и урбаног идентитета града, очувању и презентацији његовог историјског развоја и остварењу позитивних социо-културних и економских ефеката.

3.3.3. ПРИОРИТЕТИ

Предуслови за реализацију максиме која се провлачи деценијама о „спуштању града на реке“ јесу:

1. Обезбеђење притопа рекама и са река;
2. Растеређење приобаља од неадекватних садржаја;
3. Очување и уређење постојећих еколошких и отворених простора са формирањем нових отворених – зелених и урбаних простора;
4. Изградња нове и ревитализација постојеће физичке структуре града.

Реализација ових приоритетних интервенција су предуслов за уређење река и обала и њихови трансформацију у пожељну дестинацију са атрактивним садржајима како за грађане Београда, тако и за туристе. Београдских кејови су уређени са основном функцијом заштите од поплава. То представља само први корак у процесу уређења обала и увођења других функција и садржаја.

Увођење нових садржаја који би били атрактивни за туристе и друге кориснике, повећава атрактивност ових простора за потенцијалне инвеститоре. С обзиром на атрактивност приобалног појаса, као и на низ ограничења, неопходан је изузетно пажљив приступ и стриктно поштовање мера заштите животне средине и правила урбанистичког и архитектонског уређења и изградње простора. Пре свега, неопходно је обезбедити јасну визију организације и уређења река и њиховог приобаља и развоја оних садржаја и активности које ће допринети развоју главног туристичког центра и унапређењу урбаног идентитета Београда.

У приобалном појасу највеће површине за потенцијалну градњу су: Савски и Дунавски амфитеатар, Београдско бродоградилиште, околина топлане Нови Београд, Ада Хуја, као и локације које се налазе у централним градским зонама. Ти комплекси су погодни за комерцијалне, културне, забавне и друге садржаје, али и за спортско – рекреативне садржаје и разне врсте атракција на води и обали. Поједине целине треба уредити доминантно као зелене и рекреативне просторе (Доњи Калемегдан, приобални појас на Новом Београду и све аде). У свим приобалним појасевима дуж Дунава и Саве морају се сачувати постојећи и формирати нови зелени коридори са пешачким и бициклистичким стазама и површинама за одмор. Број и величина зелених површина и рекреативних садржаја, са пратећим атрактивностима (нпр. аква парк у блоку 44 на Новом Београду и други), треба да расте од централних ка периферним градским зонама у приобаљу река.

Велики појасеви неуређеног зеленила који су карактеристични пре свега за леву обалу Дунава (цео форланд са острвом Чапља), Велико ратно острво, подручје лесног одсека у Земуну, приобаље низводно од Вишњице, као и делови леве и десне обале Саве узводно од Аде Циганлије представљају еколошку вредност и „зелене резерве“ у близини градског центра нешто са чиме мало који град може да се похвали. Наравно да те целине не треба да остану у потпуности запуштене и неуређене, али их треба и одбранили од стихијске урбанизације и неадекватних намена.

Иако под строгим еколошким ограничењима, пажљиво промишљена тачкаста, environment-friendly, изградња и уређење простора би омогућило приступ будућим стручњацима-студентима, грађана и туриста специфичним локалитетима од изузетног природног значаја. Управо ту лежи потенцијал за формирање истраживачких кампова и станица, развој еко-туризма и различитих видова релаксације и рекреације.

Културно наслеђе града такође се суочава са проблемом дислоцирања неадекватних садржаја и заштите од непримерене доградње и изградње објеката у њиховом окружењу.

Амбијентални туристички ресурси могу да буду поједини градови и рурална насеља, стара градска језгра или посебно атрактивне градске и руралне целине које представљају релативно хомогену и препознатљиву урбанистичку и архитектонску целину са естетским, куриозитетним и/или својствима знаменитости и са концентрацијом активности које су занимљиве за туристе.

Амбијенталне целине представљају резултат континуитета у развоју и уређењу насеља или његовог дела. Могу да буду изграђене у духу одређеног уметничког стила у архитектури, али су најчешће резултат успешне комбинације више стилова и њиховог прилагођавања основном урбанистичком и архитектонском концепту целине.

Сваки објекат амбијенталне целине не мора да има уметничку вредност, али је истиче чинећи целину са реперним објектима, који се издвајају својим положајем, наменом и уметничким вредностима.

Атрактивност амбијенталне целине расте са концентрацијом и одвијањем различитих функција и активности (културних, трговинских, образовних, забавних и других централних функција), или са њиховом специјализацијом (културни, религијски, образовни, забавни, рекреативни, трговачки или други центри и комплекси) и прилагођавањем промена функција у току развоја насеља. Највредније амбијенталне целине успешно су се прилагођавале променама функција и развоју нових активности, чиме су сачувале или увећале своју атрактивност и значај.

По правилу, амбијентални ресурси обједињују најмање још по једну врсту антропогених и природних ресурса, добро су уклопљени и повезани са окружењем и пејзажом којим доминирају (Максин – Мићим, 2007., стр. 151 – 152).

Полазећи од тога, просторне целине које могу представљати најзначајније туристичке просторе после реконструкције и ревитализације јесу: Калемегдан, старо језгро Земуна, Старо и Ново Сајмиште, део индустријске зоне Београда.

На сличан начин се могу посматрати и две целине које ће у скорој будућности променити намену, а које могу бити делимично реконструисане или предмет потпуно нове изградње. У питању су велике површине које се реконструкцијом/изградњом могу трансформисати у туристички атрактивне просторе. У Београду такав процес и поливалентни сценарио очекује два велика комплекса: Луку „Београд“ и Београдско бродоградилиште.

Целокупан процес трансформације, уређења и стварања и обликовања квалитетног приобалног појаса овог града садржи се у адекватном проналажењу баланса и компромиса у развоју, с обзиром да су често неки од њих у међусобном директном конфликту, пре свих нова изградња и очување природних карактеристика.

3.4. ПРЕДЛОГ ИНТЕРВЕНЦИЈА НА УРЕЂЕЊУ РЕКА И ПРИОБАЛНОГ ПОЈАСА

Кроз анализу постојећег стања формулисани су неки основни принципи за могуће планиране интервенције, њихов обим, интензитет и модус реализације. Основни принципи, чија се конкретна примена заснива на постојећим условима локације – површини, позицији у простору, природним карактеристикама, стању физичких структура и ограничењима, могу се свести на три категорије интервенција:

1. Изградња нових физичких структура.

Овај тип интервенције је по свом обиму, интензитету и утицаја на околину највећег интензитета и пре свега се односи на локације које су до сада биле загушене неадекватним садржајем (бродоградилиште, лука, пешчаре, шљункаре, бетонске и асфалтне базе) или саобраћајним површинама (лука, железничка и аутобуска станица).

Градња је, такође, могућа и на свим локалитетима који су економски исплативи, налазе се у релативно ширем приобалном појасу и градском језгру, а у овом тренутку су запуштене, или скоро потпуно неискоришћене.

2. Реконструкција.

Карактеристика Подунавља је изражена у временски дугом мешању и прожимању народа, вера и традиција што је резултирало изразитом културном разноврсношћу. О историји живљења на обалама Дунава која досеже до далеке прошлости сведочи велики број археолошких локалитета са материјалима од палеолита до данашњих дана. Практично се може сматрати да цео приобални појас има велики археолошки потенцијал, што приликом планирања свакако треба имати увиђу. Такође, у приобалном појасу Саве и Дунава налази се велики број културно – историјских целина и споменика од великог значаја. Поред Калемегданске тврђаве, од историјско - урбанистичких целина од приоритетне важности су Косанчићев венац у Београду и Гардош у Земуну, који представљају најквалитетнији урбани потенцијал приобаља, у некој мери већ оживљен.

Културна добра првенствено чине вредност и потенцијал приобаља, тако да режим заштите и дозвољени степен интервенција представљају и ограничење за планирање нових садржаја који им, просторно и функционално, морају бити прилагођени.

3. Партерна интервенција са уређењем зеленила.

По свом обиму, интензитету, временском трајању извођења и утицају на природну и изграђену околину, овај тип интервенције је најмањег интензитета. Она се може односити на:

- реконструкцију постојећих, или градњу нових насипа и обалоутврда применом разноврсних материјала и детаља при површинској обради, ради ублажавања монотоније дугачких потеза и оплемењивања простора;
- уређење кејова и шеталишта на насипима и обалоутврдама, разноврсну обраду шетних стаза и опремање пратећим мобилијаром високих естетских вредности, у складу са непосредним амбијентом;
- уређење зеленила на самим обалоутврдама и у контактном појасу;
- парковско уређење зеленила у залеђу насипа са урбаним мобилијаром и евентуалним воденим површинама или рељефним интервенцијама у циљу обогаћивања садржајима и подизања нивоа доживљаја простора од стране посетилаца;
- увођење садржаја везаних за спорт, рекреацију и разоноду, како на самој води, тако и у залеђу, без изградње сталних објеката;
- поред постојећих угоститељских, увођење нових и разноврснијих садржаја (галерије, продавнице сувенира, књига, радионице) у објектима на воденој површини и усклађивање њиховог изгледа са условима плана за постављање пловних објеката;
- могуће је размотрити и осмислити различите начине реализовања поливалентних садржаја павиљонског (привременог) типа у контактном приобалном појасу;

- уређење плаже на Великом ратном острву и Белој стени и увођење нових активност у природи ада и форланда Дунава, које би биле контраст другим активностима у урбаном простору.

Овај вид интервенција могуће је применити на готово све обале. Изузетак чине обала Великог ратног острва, форланд и острво Чапља на левој обали Дунава и део десне обале Дунава низводно од Вишњице, првенствено због чињнице да су то еколошки осетљиви простори, или су сувише удаљени од зона интензивних активности, па тиме атрактивни за натурално уређење и понуду очуваних природних пејзажа у граду.

4. ОТВОРЕНИ ПРОСТОРИ – ТУРИСТИЧКИ РЕСУРС БЕОГРАДА

Отворени јавни простори су значајан елемент уређења града, унапређења његовог урбаног идентитета и производа градског туризма. Због тога је један од полазних корака у планирању реконструкције и развоја европских метропола које су лидери градског туризма управо ширење мреже отворених јавних простора и урбани дизајн тих простора.

Отворени простори представљају значајан туристички ресурс Београда, те је њихово укључивање у туристичку понуду од великог значаја. Отворени простори обухватају: зелене површине, тргове, улице, обале, спортско – рекреативне центре.

Зелене површине поред естетске имају и битну еколошку и психолошку функцију. Један од највећих помоћника у борби са штетним гасовима, прашином и чађи, а и добар регулатор размене гасова су зелене површине, односно њихов најважнији елемент – вегетација. Важан значај вегетације је у пречишћавању градског ваздуха од прашине и гасова, који се таложу на листовима, гранама и деблу дрвећа и шибља и који са атмосферским падавинама падају на земљу. Зелене површине упијају из ваздуха угљендиоксид а ваздух обогаћују кисеоником. Један хектар шуме издваја у ваздух кисеоник у количини која је довољна за одржавање животних активности 30 људи. Зелене површине битно утичу и на микроклиматске услове у граду, нарочито у топлом периоду године, када је температура ваздуха знатно нижа усред зелених површина. Лишће има велику способност рефлексије, а поред тога биљке апсорбују одређену количину влаге, повећавајући влажност ваздуха. Ваздух паркова садржи 200 пута мање бактерија него ваздух изнад улица. Зелени засади су, такође, и поуздано средство заштите од буке, смањујући ниво буке за 5 – 10% (Вујковић, 2006).

Градски систем зелених површина чине: приградске шуме, приватне шуме и шикаре, градске шуме, градске баште, градски паркови и дрвореди. Концепција и организација данашњег система зелених површина града постављена је претходним генералним урбанистичким плановима. Реализација ових планова одвијала се веома неуједначено, тако да до данас није остварен плановима предвиђен целовити систем зелених површина града. Постојећи систем карактерише уситњеност, неповезаност и неравномеран распоред зелених површина. Такође, у дугом временском периоду запостављено је њихово одржавање и уређење, као и формирање нових паркова и других зелених површина. Изградња трајних и привремених објеката готово на свим постојећим или планом предвиђеним зеленим површинама има за последицу њихову деградацију.

Зелене површине су значајне и са становишта туризма. Град много лепше и богатије изгледа ако је „зелен“. Београд има много разлога да своје паркове прикаже свету и сачува их као део своје културне историје. Иако их нема довољно, иако су и мањи него што би требало да буду, београдски паркови се налазе на најлепшим локацијама. Као и некад, и данас представљају драгоцене оазе.

У раду су издвојени они паркови и парк – шуме, улице и тргови који су најатрактивнији за укључивање у туристичку понуду Београда.

4.1. ПАРКОВИ ОД ЗНАЧАЈА ЗА УКЉУЧИВАЊЕ У ТУРИСТИЧКУ ПОНУДУ БЕОГРАДА

Под појмом парка обухваћене су зелене површине које се налазе у изграђеном градском ткиву, величине су преко 1 ha и користе се за одмор, шетње, игру и рекреацију. На основу величине, стила и времена настанка могуће је издвојити више типова паркова:

- тип градског парка са краја 19. и почетка 20. века, решен у класичном стилу, са дечјим игралиштима и местима за одмор – Академски парк, Карађорђево парк, парк Мањеж и Градски парк у Земуну;
- паркови настали крајем 19. века, мешавина класичног и пејсажног стила са богатим културно – историјским садржајима – Калемегдански парк и Топчидерски парк;
- тип резиденцијалних паркова – Пионирски парк, данас градски парк;
- тип градских паркова подигнутих 50 – тих година 20. века у пејсажном стилу, у Централној зони града, са мрежом шетних стаза, дечјим игралиштима, ресторанима и културно – историјским садржајима – Ташмајдански парк;
- паркови у приобаљу Дунава и Саве, подигнути 60-тих до 80-тих година 20. века са културним и рекреационим садржајима, решени у пејсажном стилу и великих димензија – Парк пријатељства.

На територији градских општина има 18 парк – шума и 65 јавних паркова. Први јавни парк уређен је 1890. године. Последњих тридесет година ни један нов парк није подигнут, а и одржавање постојећих је било знатно занемарено.

4.1.1. ПАРК КАЛЕМЕГДАН

Парк Калемегдан, зелена оаза у центру града, својим положајем, историјским значајем и функционалношћу заузима посебно место у ткиву града, али и у животу његових становника (слика 17).

Слика 17. Парк Калемегдан

Извор: <http://www.webshots.com/>

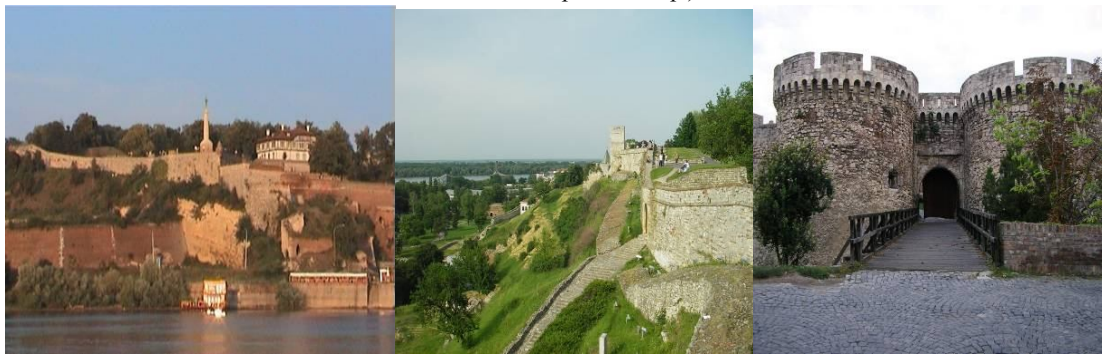
Комплекс парка Калемегдан је срастао са Београдском тврђавом и са њом чини неразводјну целину. Простире се на површини од 57 хектара и обухвата: Велики и Мали Калемегдан, односно Доњи и Горњи град, Савску и Дунавску падину.

Планским документом из 1969. године парк Калемегдан се третира као интегрални део комплекса Тврђаве, најзначајнијег споменика на подручју Београда. То је најстарији парк који је до данашњих дана сачувао основне облике засноване још у време њеног настанка 70-тих година 19. века. Тврђава са простором парка је 1979. године проглашена за непокретно културно добро од јавног значја. У периоду од 1869-1875. године изведена су прва озелењивања Калемегдана испред бедема тврђаве и у Горњем граду. Главна, Савска алеја почела је да се уређује 1886. године њеним просецањем и садњом црних борова, од којих се неколико задржало и до данас. Док је Велики Калемегдан почео да се уређује одмах по одласку Турака, Мали Калемегдан то почиње тек 1898. године када је расписан јавни конкурс за идејно решење. Ово је први јавни конкурс у Србији расписан за уређење једног градског простора.

Београдска тврђава подигнута је на гребену изнад ушћа Саве у Дунав у раздобљу од 1. до 18. века као комплекс одбрамбеног карактера. Тврђава је данас својеврстан музеј историје Београда. Ову целину чине сама Београдска тврђава, подељена на Горњи и Доњи град, и парк Калемегдан (слика 18).

Уз утврђење на брегу изнад ушћа Саве у Дунав, настао је антички Сингидунум, а на истом месту и словенски Београд. Вековима се средњовековни град развијао на просторима Тврђаве, тражећи сигурност међу њеним бедемима. Београдска тврђава често је рушена и обнављена. Изнад римских зидина стоје српски бедеми, а преко њих, турске и аустријске фортификације.

Слика 18. Београдска тврђава

Извор: <http://www.webshots.com/>

Уз утврђење на брегу изнад ушћа Саве у Дунав, настао је антички Сингидунум, а на истом месту и словенски Београд. Вековима се средњовековни град развијао на просторима Тврђаве, тражећи сигурност међу њеним бедемима. Београдска тврђава често је рушена и обнављена. Изнад римских зидина стоје српски бедеми, а преко њих, турске и аустријске фортификације.

На прилазу Горњем граду некада се ширило пространо поље које је после повлачења Турака претворено у парк. У Горњем граду сачувани су делови бедема и поједини објекти из различитих епоха, међу којима су најзначајнији: Спољна и Унутрашња Стамбол капија, Војни музеј, Сахат капија и Сахат кула, Римски бунар, споменик „Победник“, споменик деспоту Стефану Лазаревићу, чесма Мехмед-Паше Соколовића, комплекс Зиндан капије, црква Ружица, капела Свете Петке.

Доњи град обухвата цело приобално подручје, где се у средњем веку налазио главни део београдског насеља, који је бедемима опасао деспот Стефан Лазаревић. Међу ретким сачуваним објектима налазе се: Амам, остаци Митрополитског двора, капија Карла 6, војна кухиња, Бидин капија, Барутана, и кула Небојша.

У склопу београдске тврђаве, на Калемегданском парку, налази се и Зоолошки врт, или Врт добре наде. Основан је 1936. године и један је од најстаријих кућа животињског царства у Европи. Зоо врт је постао нераскидиви део живота Београда. Поред Зоо врта, на Каленегдану се налази и Споменик захвалности Француској, Спомен обележје предаје кључева Београдске тврђаве и Уметнички павиљон „Цвијета Зузорић“. Посебну вредност парку дају споменици који су подизани протеклих сто шеснаест година (први споменик је подигнут Ђури Даничићу 1891. године), а са становишта природних вредности, изванредно богат фонд разноликих врста дрвећа и жбуња, различите виталности, старости, димензија и порекла, а самим тим и естетске вредности.

У свом развоју парк је пролазио кроз више фаза и данас представља значајан простор у историјском, урбанистичком, еколошком и едукативном смислу.

Цео комплекс представља значајну туристичку понуду која би требало да се употпуни разним активностима, атракцијама и анимацијама којима би се представиле поједине епохе и начин живота на том простору.

4.1.2. ПАРК ТОПЧИДЕР

Један од најстаријих паркова у Београду, Топчидер, простире се на површини од 12,8 хектара, у долини Топчидерске реке. Удаљен је само пет километара од центра града. Топчидер се први пут помиње у Путопису Евлије Челебије из 17. века.

Слика 19. Парк Топчидер

Извор: <http://www.webshots.com/>

Топчидер је постао најзначајније место у околини Београда у време кнеза Милоша Обреновића, 30-тих година 19. века. Године 1834. завршен је Конак, као централна грађевина резиденцијалног комплекса. У Конаку је дуго било средиште првог двора аутономне Кнежевине Србије, а једно време је ту заседала и Кнежевска народна скупштина. Топчидер је био средиште свих важнијих догађаја који су се збивали у животу Србије тог времена. Исте године подигнута је и најстарија чесма која се данас налази између цркве Светих апостола Петра и Павла, подигнуте 1835. године, и стакленика. Парк је украшаван и статуама, а неколико великих сликара тог времена овековечили су његову лепоту.

Топчидерски парк и цела долина Топчидерске реке су до данашњих дана мењали изглед па је парк у знатној мери изгубио своју првобитну естетику. Биљни материјал је мењан и допуњаван и цео парк добија садашњи изглед. У парку, од појединачно заштићених природних добара, налази се само једно дрво грандиозан „Милошев“ платан.

Најзначајнији споменик културе „Милошев конак“ већ годинама није отворен за јавност (слика 19).

Парк треба оплеменили новим садржајима који би туристички били атрактивни, а у Милошевом конаку би се могла организовати представа на тему „Један дан у животу Милоша Обреновића“.

4.1.3. ПАРК КОШУТЊАК

Парк-шума и градско излетиште Кошутњак највећа је зелена површина у градском делу Београда са површином од 330 хектара, на надморској висини од 250 метара (слика 20).

Слика 20. Парк Кошутњак

Извор: <http://www.webshots.com/>

Вероватно је име Кошутњак настало због кошута, којих је некада овде било. Све до 1903. године густа шума била је затворено дворско ловиште, а потом је отворен и за грађане. Данашњи Кошутњак је шума богата листопадним и зимзеленим дрвећем, испресецана многобројним стазама.

У Кошутњаку се налазе два посебно уређена комплекса:

- Спортско-рекреативни центар Пионирски град - у оквиру комплекса смештени су ресторан, сала за конференције, амфитеатар, учионице, дискотеке, трим кабинет, ликовни атељеи и други сарржаји за спортско – рекреативне и културно – забавне програме, и
- Филмски град са комплексом атељеа и других објеката и уређаја за производњу филмова.

Питање је како се ти комплекси данас користе. У сваком случају представљају потенцијале за развој туризма за младе и децу и туризам посебних интереса у филмском граду.

Спортско-рекреативни центар Кошутњак има уређена игралишта за фудбал, одбојку, кошарку, атлетска такмичења, пет отворених и један затворен базен. За љубитеље зимских спортова у Кошутњаку ради летња и зимска ски стаза. Ту је и капп „Кошутњак“, хотел „Трим“, као и неколико ресторана како би посетиоци имали угодан боравак. У подножју брда, где је некада било ловиште кнежевске породице Обреновић, налази се извор Хајдучка чесма. У Кошутњаку се налази и спомен обележје кнезу Михаилу Обреновићу који је овде убијен 1867. године.

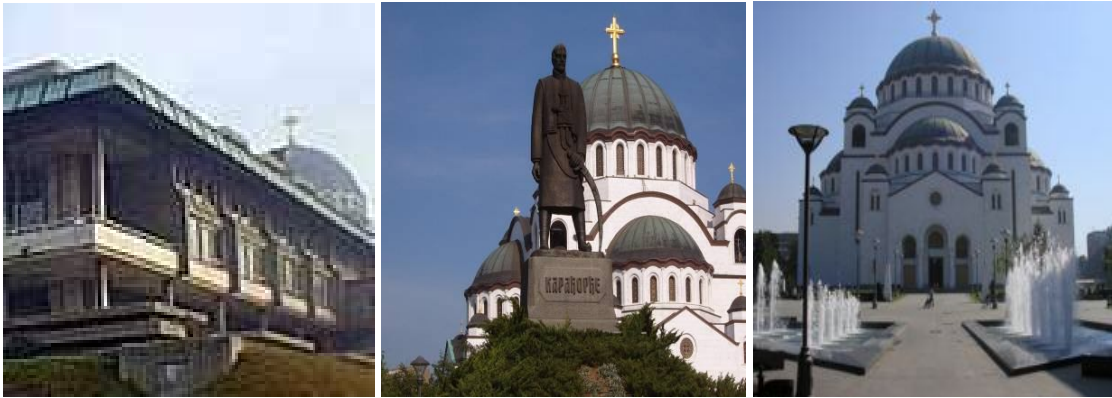
4.1.4. КАРАЂОРЂЕВ ПАРК

Карађорђево парк заузима површину од 2,85 хектара и на овом простору распоређено је преко 350 врста лишћарског и четинарског дрвећа.

На месту где се данас налази Карађорђево парк 1806. године био је логор главне устаничке војске војводе Карађорђа. У јуришу на београдску тврђаву и приликом њеног заузимања погинуло је око педесет устаника који су, по наређењу Карађорђа, пренети у логор и ту сахрањени. Устаничке гробове обележавале су породице погинулих каменим бележима од којих су неки и до данас сачувани. У оно време је гробље било ограђено и засађено багреновима, па се може сматрати зачетком јавног зеленила у Београду.

У парку се налазе многобројни споменици, санитарни објекат, чесма и децје игралиште.

Слика 21. Плато поред Карађорђевог парка: Народна библиотека, споменик и храм

Извор: <http://images.google.com/>

У непосредној близини парка налази се Храм Светог Саве, највећи православни храм. Подигнут је на месту на коме се мисли да је Синан паша 1595. године спалио мошти Светог Саве, оснивача Српске православне цркве. Припреме за његову изградњу трајале су веома дуго, још од 1894. године. Иако још увек недовршен и у изградњи, овај спомен – храм представља једно од главних обележја и религиозних објеката Београда (слике 21).

Поред храма налази се зграда Народне библиотеке Србије која је проглашена за културно добро и стављена је под заштиту Завода за заштиту споменика културе.

Уређен је и плато са спомеником Карађорђа, фонтаном и другом парковском и урбаном опремом.

4.1.5. ПАРК ТАШМАЈДАН

Парк Ташмајдан простире се на површини од 10, 96 хектара, а улица Старине Новака дели га на два дела – Мали и Велики Ташмајдан. Са једне стране парк је окренут ка највећем београдском булевару, Булевару краља Александра (слика 22).

Слика 22. Парк Ташмајдан

Извор: <http://images.google.com/>

Реч ташмајдан, на турском језику, значи каменолом, каменито поље, и зато се читав парк, заједно са мајданом, називао Ташмајдан. На том простору је крајем 20-тих година 19. века формирано гробље које је склоњено 1886. године. Ташмајдан је уређен као градски парк у чијем се нижем делу налази спортско рекреативни центар. Ташмајдан је првобитно био пројектован као мањи декоративни парк између цркве Светог Марка и планиране зграде Уметничког музеја Србије. Централни мотив требало је да чини водена каскада на главној стази Црква- Музеј, која није изведена. Како се одустало од изградње овог објекта, пројекат парка обухватио је и простор несуђеног музеја, а водене каскаде замењене су партерно решеним зеленилом које данас представља главни мотив парка.

Црква Светог Марка подигнута је на месту старе цркве из друге половине 19. века. У јужном делу наоса налази се саркофаг са костима цара Душана, које су пренесене из његове задужбине манастира Св. Арханђела код Призрена. На северној страни је гробница од белог мермера у којој су сахрањени земни остаци патријарха Германа Ђорића. У цркви се чува једна од најбогатијих збирки српских икона 18. и 19. века.

Ту се налази и црква Свете Тројице, саграђена 1924. године која убрзо постаје духовно седиште Руса у расејање. Ова црква се данас зове и Руска црква.

У склопу парка налазе се хотел “Таш” и “Метропол”, кафана “Мадера”, Радио-телевизија Србије, дејчи забавни парк и спортски центар са базенима и запуштеним клизалиштем које треба реконструисати и активирати као вишефункционални простор.

4.1.6. ПАРК ПРИЈАТЕЉСТВА

Парк пријатељства, називан и Парк мира, налази се у приобалној зони Новог Београда, на месту где се рукавац Дунава сусреће са Савом. По свом положају, овај део Новог Београда представља један од најрепрезентативнијих простора града.

Парк је настао на предлог и иницијативу Покрета младих горана, у знак трајног обележавања Прве конференције шефова држава и влада несврстаних земаља. У парку који се простире на 14 хектара налази се преко стотину стабала које су засадили страни државници приликом посете тадашњој Југославији. Централни мотив парка је Алеја мира где се налази 28 стабала засађених септембра 1961. године у време Првог самита Несврстаних. Последње велико сађење у парку било је септембра 1989. године за време Деветог самита Несврстаних. Поред сваког дрвета налази се плоча са годином сађења и именом државника који ју је засадио (слика 23).

Слика 23. Алеја мира

Извор: <http://www.leksikon-yu-mitologije.net/>

У парку пријатељства дрвеће су посадили: Насер, Нехру, Сирамово Бандаранаике, Цими Картер, Михаил Горбачов, Фидел Кастро, Гадафи и многи други велики државници. На средишњем делу Алеје мира налази се стилизована скулптура окамењеног цвета. Широка алеја поплочана је каменим плочама, а свако дрво ту засађено је заштићено.

Историјски значај парка би требало искористити организовањем анимације о историјату и симболичном значају парка презентацијом личности и активности које су биле симбол мира.

Део парка би требало оплеменили новим садржајима за рекреацију и разоноду.

4.1.7. БОТАНИЧКА БАШТА

Одлуком Министарства просвете Краљевине Србије, а на предлог Јосифа Панчића, основана је 1874. године Краљевска Ботаничка башта. Првобитно је башта била подигнута поред обале Дунава на Дорћолу. Радови на уређењу земљишта, зидању зграда, постављању стакларе, подизању биљних култура и њиховог систематског распореда трајали су неколико година. У том периоду десиле су се две велике поплаве које су уништиле скоро целокупан биљни фонд. Године 1889. краљ Милан Обреновић поклонио је имање (које је добио од свог деде Јеврема) Великој школи у Београду за Ботаничку башту, али под условом да се зове „Јевремовац“. Стара ботаничка башта премештена је на нову локацију и по жељи дародавца названа је „Јевремовац“. На том месту и под тим именом налази се и данас.

Ботаничка башта простире се на површини од око 5 хектара, где се на отвореном простору налази преко 250 врста дрвећа и жбуња, домаћих, европских и егзотичних биљака. Ботаничка башта обухвата поред отворених површина, Стаклену башту и просторије Института за ботанику (слика 24).

Слика 24. Ботаничка башта „Јевремовац“

Извор: <http://www.webshots.com/>

Стаклена башта, подигнута 1892. године, покрива простор од 500 m². У време када је грађена представљала је једну од најлепших и највећих стаклених башти у овом делу Европе. У Стакленој башти се гаје бројне тропске и субтропске врсте биљака.

Хербарска збирка Јосифа Панчића представља неисцрпан извор за боље упознавање биљног света. Панчићев хербаријум је у многим случајевима послужио као путоказ данашњим истраживачима, служи и за едукацију ученика и студената, а доступан је и грађанима. Поред хербаријума, у Ботаничкој башти, налази се и библиотека која је једна од најстаријих и најбогатијих. Посебну вредност представља комплет од десет томова *Flora Graecae*, који, осим Ботаничке баште „Јевремовац“, поседује још само пет научних центара у свету.

Ботаничка башта је наставно-научна база Биолошког факултета Универзитета у Београду. Одлуком Скупштине Србије Ботаничка башта „Јевремовац“ проглашена је 1995. године спомеником природе, чиме је целокупан њен простор стављен под посебан режим заштите.

Дуго времена Ботаничка башта била је недовољно одржавана. Неопходно је започети уређење и реконструкцију постојећих објеката и осмислити њену презентацију.

4.1.8. АВАЛА

Планина Авала, ниска планина висине 511 метара, удаљена петнаестак километара од центра града, одредиште је истинских заљубљеника у природу.

Густа шума прошарана је пропланцима, а до свих објеката воде уређени путеви. Авала је добро пошумљена самониклим дрвећем, а једним делом је под засађеном боровом шумом (слика 25). Представља једно од омиљених излетишта Београђана.

Авала је почетна веза са Шумадијским побрђем и главна је веза са другим јужним подручјима.

Слика 25. Авала

Извор: <http://www.webshots.com/>

Врх Авале краси Споменик незнаном јунаку који је 1934. године изradio вајар Иван Мештровић, у облику маузолеја са каријатидама које представљају жене у народним ношњама из свих југословенских крајева (слика 25). На Видовдан, 28. јуна 1938. године, у овај маузолеј пренети су земни остаци незаног јунака, који су почивали испод старог скромног споменика. Цео споменички комплекс изграђен је на месту легендарног средњовековног града Жрнова, чији су остаци порушени 1934. године, што и данас наилази на оштру осуду међу историчарима. Србија се разликује од осталих земаља учесница Првог светског рата по томе што све друге земље имају споменике Незнаном војнику, а само Србија Незнаном јунаку. На овој планини уздизао се и један од симбола Београда – телевизијски торањ, који је порушен 1999. године приликом бомбардовања НАТО.

За потребе туризма на Авали се налазе и угоститељски објекти. Митровићев дом, први планински дом у Србији, сада је, нажалост, претворен у угоститељски објекат. Поред њега ту су и хотел „Авала“, планинарско одмаралиште „Чарапићев брест“.

Приступ Авали је добар и до свих објеката воде уређени путеви. Треба уредити бициклистичке и шетне стазе, одмаралишта и видиковце и организовати активности и атракције на и у подножју Авале.

Активности на реконструкцији торња су неопходне, као једног од реперних објеката на улазу у Београд.

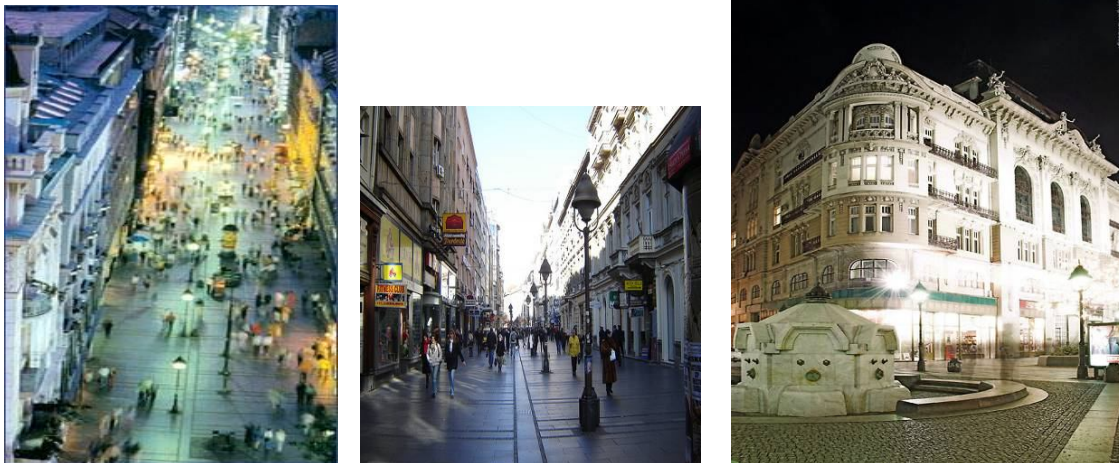
4.2. УЛИЦЕ ОД ЗНАЧАЈА ЗА УКЉУЧИВАЊЕ У ТУРИСТИЧКУ ПОНУДУ БЕОГРАДА

4.2.1. УЛИЦА КНЕЗА МИХАИЛА

Пешачка зона и трговачки центар - Кнез Михаилова улица је законом заштићена као једно од најстаријих и највреднијих градских споменичких амбијената, са низом репрезентативних зграда и грађанских кућа насталих крајем 70-тих година 19. века.

Сматра се да је још у време Римљана овде био центар насеља Сингидунум, а у време Турака на овом подручју кривудале су улице са баштама, чесмама и џамијама. Средином 19. века овде је у горњем делу била башта кнеза Александра Карађорђевића. Након израде регулационог плана Београда, који је 1867. године израдио Емилијан Јосимовић, улица је брзо изграђена и добила своју физиономију и садржај (слика 26). У њој се граде куће и настањују најутицајније и најбогатије породице трговачког и политичког Београда. Године 1870. Управа града је и званично крстила улицу дајући јој име - улица Кнеза Михаила.

Слика 26. Улица Кнеза Михаила

Извор: <http://images.google.com/>

У улици Кнеза Михаила налази се хотел "Српска круна" саграђен 1869. године у стилу романтизма, као најмодернији хотел у Београду. У згради је између 1945. и 1970. године била смештена Народна библиотека Србије, а данас је Библиотека града Београда.

Кућа Марка Стојановића саграђена око 1889. године као приватна кућа адвоката Марка Стојановића, у стилу неоренесансе. У њој је била Академија ликовних уметности, основана 1937. године, а данас је Галерија Академије.

Блок грађанских кућа настао 70-тих година 19. века, чијим се подизањем означава почетак прекида са традиционалном "балканском" архитектуром. Све три зграде имају јединствену обраду, изведену на стилском прелазу од романтизма ка ренесанси. Блок чине три зграде:

Кућа Христине Кумануди изграђена 1870. године као угаона зграда на пресеку улица Кнеза Михаила и Дубровачке. У згради је једно време била смештена Француско-српска банка, затим белгијски и енглески конзулат.

Крстина механа саграђена 1869. године, као административно-трговачка зграда у којој су браћа Крстићи отворили истоимени хотел, а где су се до изградње Градске скупштине одржавале скупштинске седнице.

Кућа Вељка Савића саграђена 1869. године као стамбена кућа са трговачким радњама. Од првобитног изгледа зграда је претрпела доста измена.

Зграда српске академије наука и уметности подигнута 1923-24. године, у стилу академизма са елементима сецесије. У згради се налазе: Библиотека САНУ, једна од најбогатијих у Београду; Архив САНУ са богатом грађом о историји Србије; Галерија САНУ у приземљу зграде, са посебном салом за предавања, књижара и антикварница.

Од садржаја најзаступљенији су угоститељски, трговински и културни објекти. Поред ових садржаја у улици се могу видети и улични свирачи, продавци сувенира, пајаци и понека представа у организацији студената глуме. Треба организовати нове врсте анимације и атракције и тиме оплеменити понуду.

Визуелна и физичка веза остварена је са Калемегданским парком и тврђавом, док је физичка веза са рекама остварена преко бочних улица, нарочито оних које воде ка Дунаву.

4.2.2. УЛИЦА КРАЉА ПЕТРА ПРВОГ

Улица Краља Петра једна је од најстаријих београдских улица. Претпоставља се да су у њој у 1. и 2. веку наше ере били римски форум, базилика и терме. У 19. веку у овој улици налазила се прва званична београдска апотека и први градски хотел "Код јелена".

Данас се у овој улици налазе Патријаршија Српске православне цркве, Саборна црква, као и најстарија београдска Кафана "?". Од 1872. до 1904. године звала се Дубровачка, а од 1904. до 1946. године Краља Петра I. Тада се доњем делу улице враћа назив Дубровачка, а горњем (од Душанове улице до Саборне цркве) даје назив улица 7. јула (по датуму устанка 1941). Од 1995. горњи део поново добија назив улица Краља Петра I.

Улица Краља Петра излази на Косанчићев венац, с једне стране, док са друге стране излази на Дорћол. Тиме је остварена веза и са Савом и са Дунавом. Уређењем Косанчићевог венца овај део града директно ће се повезати са реком Савом.

4.2.3. СКАДАРЛИЈА

Стари, боемски део града, Скадарлија настао је крајем 19. и почетком 20. века када су њене кафане биле стециште најпознатијих имена културног Београда. Најчешће је пореде са париским Монмартром, како по изгледу, тако и по веселој, узаврелој уметничкој атмосфери (слика 27).

Слика 27. Скадарлија

Извор: <http://www.webshots.com/>

Скадарска улица, дужине око 500 метара, је у најстрожем центру Београда. Због близине Народног позоришта крајем 19. и почетком 20. века многи глумци су ту становали. Уз глумце су наравно дошли и други уметници, песници, писци, сликари и други. Скадарлија је била, слабо осветљена, поплочана калдрмом, како је то био обичај у турско доба и тај старински начин задржан је и данас само је простор између камења заливен бетоном. Боемско обележје Скадарлија поприма 1901. године, када су се после рушења познате кафане Дарданели, њени гости преселили у кафане Скадарлије.

У Скадарлији је живео и умро познати српски писац и сликар Ђура Јакшић. Његова кућа претворена је у састајалиште песника „Скадарлијских вечери“. За потребе туризма Скадарлија, која је почела да личи на остале улице Београда, је реконструисана да поново личи на Скадарлију са почетка 20. века.

Скадарлија је једно од обавезних места које посећују страни туристи. Ту су чувене кафане „Три шешира“, „Два јелена“, „Има дана...“ уз обавезну музику.

4.3. ТРГОВИ ОД ЗНАЧАЈА ЗА УКЉУЧИВАЊЕ У ТУРИСТИЧКУ ПОНУДУ БЕОГРАДА

4.3.1. СТУДЕНТСКИ ТРГ

Студентски трг је најстарији градски трг. За време Турака на овом месту се налазило турско гробље, које се ту задржало све до шездесетих година 19. века.

На делу садашњег Универзитетског парка, српске власти су 1824. године отвориле Пазариште (касније Велика пијаца). Приликом регулације града, после 1869. године, контуре Студентског трга су добиле правилнији облик. На једној половини остала је Велика пијаца, а друга је претворена у парк. У то време, а и касније, најлепши украс Трга представљало је Капетан-Мишино здање, чија је изградња започета 1857. године са планом да постане двор. Грађена је у време док су Турци били у Београду, а простор испод њега служио је као поприште сукоба између Срба и Турака после инцидента на Чукур чесми. Капетан Миша Анастасијевић је 1863. године зграду поклонио граду и тада са радом почиње Висока школа. Данас се у овој згради налази Ректорат Универзитета у Београду (слика 28).

Слика 28. Културне институције на Студентском тргу

Извор: http://en.wikipedia.org/wiki/Studentski_Trg

Када је 1927. године уклоњена Велика пијаца, цео простор је претворен у парк у којем је још 1897. године подигнут споменик Јосифу Панчићу, а 1930. године овамо је пренет споменик Доситеју Обрадовићу (са улаза у Калемегдан). Некада се у парку налазила чесма подигнута у част краља Александра Обреновића. Пре Првог светског рата овде су се налазила два позната београдска хотела: „Македонија“ и „Имperiјал“. На углу Студентског трга и Узун Миркове улице постојала је позната кафана „Уједињење“, срушена 1935. године.

Коларчев универзитет је задужбина Илије Милосављевића Коларца. Налази се у Васиној улици у најстрожем центру Београда. У овој згради се дешавају многе културне манифестације.

Дворана Коларчевог универзитета је позната као најакустичнија, ако не и једина стварно акустична сала у Београду. У њој се одржавају концерти на које долазе најпознатији светски музичари.

Осим велике дворане (сале) постоји и мала сала на првом спрату где се свакодневно одржавају разна предавања и промоције.

Етнографски музеј је један од најстаријих музеја на Балканском полуострву, основан фебруара 1901. године. Прва стална поставка Етнографског музеја отворена је 20. септембра 1904. године. Током Првог и Другог светског рата Етнографски музеј је остао без великог броја предмета.

У Етнографском музеју је до данас отворено осам сталних поставки и приређено око 300 повремених изложби. Стална поставка заузима три нивоа зграде. Данас Етнографски музеј чува велики број етнографских предмета, распоређених у засебне збирке (покућство, накит, обичаји, народне ношње, народна архитектура, привреда, сточарство, саобраћај, култни предмети итд), има једну од најбогатијих стручних библиотека на Балкану и издаје стручне публикације, има конзерваторску службу која обрађује готово све врсте материјала, располаже великим изложбеним простором, организује обимна етнографска истраживања.

4.3.2. ТРГ РЕПУБЛИКЕ

Главни градски трг, Трг Републике, омиљено је састајалиште омладине. Сви који слабо познају Београд за оријентацију узимају овај трг.

Садашњи трг формиран је после рушења Стамбол-капије и подизања зграде Народног позоришта. Стамбол-капија, коју су саградили Аустријанци почетком 18. века, била је највећа и најлепша капија у време док је град био опасан шанцем. Кроз њу је водио пут за Цариград (Истанбул), по коме је и добила овај назив. У народу је Стамбол-капија остала запамћена по томе што су Турци на простору испред ње вршили егzekуцију „сиротиње раје“ набијањем на колац. После успостављања српске власти и рушења Стамбол-капије, простор данашњег Трга Републике дуго је остао неизграђен (слика 29).

Слика 29. Трг Републике

Извор: <http://www.begrad.org.yu/>

Народно позориште стајало је више од 30 година као једина велика зграда. Када је 1882. године подигнут споменик кнезу Михаилу, почело је постепено урбано формирање овог трга.

После Другог светског рата уклоњене су трамвајске шине (између два рата овде је била трамвајска окретница) и премештен сквер на којем су кратко време после ослобођења били гробница и споменик борцима Црвене армије палим у борби за ослобођење Београда 1944. године.

Кључни садржаји на Тргу Републике су: Народни музеј, Народно позориште, Дом штампе у којој се налазе “Градска кафана” и Међународни прес - центар, а у продужетку „Руски цар” и други угоститељски објекти.

То је најуређенији трг у Београду.

4.3.3. ТРГ ТЕРАЗИЈЕ

На простору данашњег трга Теразије све до 30-тих година 19. века била је мочвара и пусто поље ван варошког шанца. Своје име Теразије су добиле по кулама за развођење воде са високог нивоа, које су Турци звали теразије (вага) за воду.

Трг почиње да се формира наредбом кнеза Милоша Обреновића да се занатлије иселе из вароши у шанцу и да своје куће и радње подигну на место данашњих Теразија. Све до половине шездесетих година 19. века на Теразијама су се налазиле, углавном, приземне и једносратне зграде. Године 1860. године водоводна кула је уклоњена и на њеном месту је постављена Теразијска чесма у знак сећања на кнеза Милоша. Чесма је приликом прве реконструкције трга, 1911. године, премештена у Топчидер, у порту Топчидерске цркве, а поново враћена на Теразије 1976. године (слика 30).

Слика 30. Трг Теразије

Извор: <http://www.beograd.org.yu/>

Средином трга постављени су правилни цветни скверови, ограђени ниском гвозденом оградом, а на делу према данашњој Нушићевој улици изграђена је велика фонтана. Крајем 19. и у првој половини 20. века Теразије су центар друштвеног живота Београда. Најпознатији хотели, кафане и трговинске радње смештени су овде. Стари хотел „Касина”, саграђен око 1860. године је био место на коме је кратко време заседала Народна скупштина Србије. Овде су, до 1920. године, приређиване представе Народног позоришта.

Садашњи хотел „Касина“ саграђен је на истом месту 1922. године. На месту мале кафане „Албанија“ подигнута је 1938. године истоимена палата. Пред Други светски рат довршена је зграда у којој је данас Позориште на Теразијама, а где се некада налазила чувена „Шишкова кафана“.

Свој дефинитивни облик Теразије су добиле приликом последње реконструкције 1947. године, када су уклоњени скверови, фонтана и трамвајске шине.

Данас најлепша зграда на Теразијама је, свакако, хотел „Москва“. Ту се налази и парк на према Сави. То је перспективно почетак будућег великог потеза који ће спајати трг са новим центром у Савском амфитеатру. Почетак тог потеза је завршетак изградње пословне зграде поред хотела „Москва“. Изградњом ове зграде и спајањем трга са Савским амфитеатром, овај трг ће у будућности бити један од туристичких атракција Београда (слика 30).

4.3.4. ТРГ НИКОЛЕ ПАШИЋА

Трг Николе Пашића најмлађи је београдски трг, изграђен је 1953. године када је на њему постављен водоскок (слика 31).

Слика 31. Трг Николе Пашића

Извор: <http://www.begrad.org.yu/>

У првој половини 19. века овде је била пуста ливада коју је пресецао Цариградски друм. Недалеко од места где је сада зграда Народне скупштине, на почетку Влајковићеве улице, налазила се једана од највећих турских џамија Батал-џамија, која је срушена 1869. године. После Првог светског рата овде су се налазиле углавном приземне и једносратне зграде. У једној од њих био је смештен суд за Срез београдски (познатији као "Сељачки суд"), где је за време немачке окупације био злогласни затвор Гестапоа. Између два рата изграђене су зграде Народне скупштине, Аграрне банке, затим зграда листа "Време" (сада "Борба"), биоскопа "Београд" и друге. Урбано и архитектонско формирање трга отпочело је после Другог светског рата, када су порушене старе зграде, премештена трамвајска окретница, изграђен водоскок, уклоњене ограде испред бивше дворске баште и Народне скупштине, и подигнут велики број зграда, међу њима Дом Синдиката, зграда Градске управе. Овај трг је дуго носио име Трг Маркса и Енгелса. На Тргу је 1998. подигнут споменик Николи Пашићу. То је пример добро уређеног трга са малим партерним интервенцијама.

4.4 ПРЕДЛОГ ИНТЕРВЕНЦИЈА НА УРЕЂЕЊУ ОТВОРЕНИХ ПРОСТОРА

Центар Београда је простор највеће концентрације изграђених објеката и атрактивних функција. По урбаним карактеристикама, типологији изграђености, споменичким, амбијенталним и другим вредностима, ове целине представљају најсложенији и најатрактивнији простор Београда.

Све планиране интервенције у центру Београда су у функцији подизања квалитета овог простора и афирмације свих његових потенцијала. Предвиђене интервенције, у ширем смислу, обухватају ревитализацију постојећег ткива и довршавање неформираних делова блокова, у складу са доминантама града, као што су силуете, визууре и локалне особености јавног простора као што су ширина, карактер улице, трга и слично. Заштићени и амбијентално вредни објекти, величина и намена блокова, такође дефинишу карактер и обим будућих интервенција.

Највећи део територије центра Београда је у Генералном плану Београда до 2021. године дефинисан као трајно добро Београда и за њих важе посебна правила изградње и уређења.

Постојећи јасно дефинисан потез централних активности, отворених простора и садржаја, формиран од историјског језгра – Вароши у шанцу, ка Славији и Булевару краља Александра, допуњава се новим централним и јавним садржајима највишег ранга. Концентрације централних активности планиране су, такође, дуж попречних веза између обала, углавном у постојећим улицама, али и на новим продорима ка рекама, повезујући традиционални центар са атрактивним пунктовима на обали.

Планирана мрежа репрезентативних комерцијалних и централних садржаја, подразумева и квалитетне отворене просторе. Унапређење и формирање система отворених јавних простора планира се подизањем атрактивности и приступачности, пре свега, постојећих отворених јавних простора уз побољшање услова пешачког кретања. Ширење пешачке зоне Кнез – Михаилове на околне улице, посебно повезивање са ревитализованим подручјем Косанчићевог венца и Савом, као и претварање Улице краља Милана у комуникацију за пешачки и јавни градски саобраћај, представљају неке од најкрупнијих подухвата за унапређење београдског центра.

Формирање вишефункционалних тргова на месту пијаца у централној зони града, обележавање места за изнајмљивање и паркирање бицикла, допуњавање ових зона елементима стационираног саобраћаја ће обезбедити квалитетније коришћење отворених јавних простора.

Проширење пешачких површина требало би остварити на рачун коловоза и постојећих објеката отварањем колонада и аркада, или као нови простор у деловима који се реконструишу. Искључена је могућност будуће градње, као и постављање привремених објеката на најважнијим и најистакнутијим деловима отворених јавних простора.

Кроз регулациону изградњу треба заштитити и уредити постојеће зелене и отворене површине, нарочито оне које су дефинисане као трајно добро и фиксни елемент зеленила. Планирано је уклањање привремених објеката са зелених површина, уређење и обнова постојећих паркова, тргова и дрвореда. Обавезна је заштита свих дрвореда са препоруком за подизање нових где год је то могуће – дуж пешачких зона и приликом реконструкције улица.

Будућим плановима, пројектима, конкурсима треба потврдити отворене јавне просторе као чворишта идентитета појединих делова града, са одговарајућим амбијенталним, специфичним и споменичким обележјима и зеленилом.

5. ОЦЕНА УКЉУЧЕНОСТИ РЕКА И ОТВОРЕНИХ ПРОСТОРА У ТУРИСТИЧКУ ПОНУДУ БЕОГРАДА

Београд је водећи регионални центар Подунавља и Југоисточне Европе. У својој урбаној структури Београд има добру атракцијску основу и космополитски дух који може на креативан начин да понуди глобалном туристичком тржишту. У партнерству са својим становништвом Београд нуди гостопримство гостима кроз сусрет градског језгра и обала његових река. Београд се већ назначава у међународним туристичким магацинима као дестинација коју тек треба открити.

Захваљујући позицији коју Београд има и његовој релативно развијеној туристичкој понуди унутар града, Београд може релативно брзо да се појави на туристичком тржишту градских одмора. Градски одмори су кратки одмори који обично трају између једног и четири дана, а понекад и дуже. Главни мотиви доласка у градове су посао, историјско наслеђе, култура, шопинг, догађаји и ноћни живот. Градски туризам има стабилан раст, нема сезоналности и увек има простора за нове, још неоткривене нише. Београд може да се представи као град са неколико општих, али различитих доживљаја (Стратегија туризма Републике Србије, други извештај, 2006).

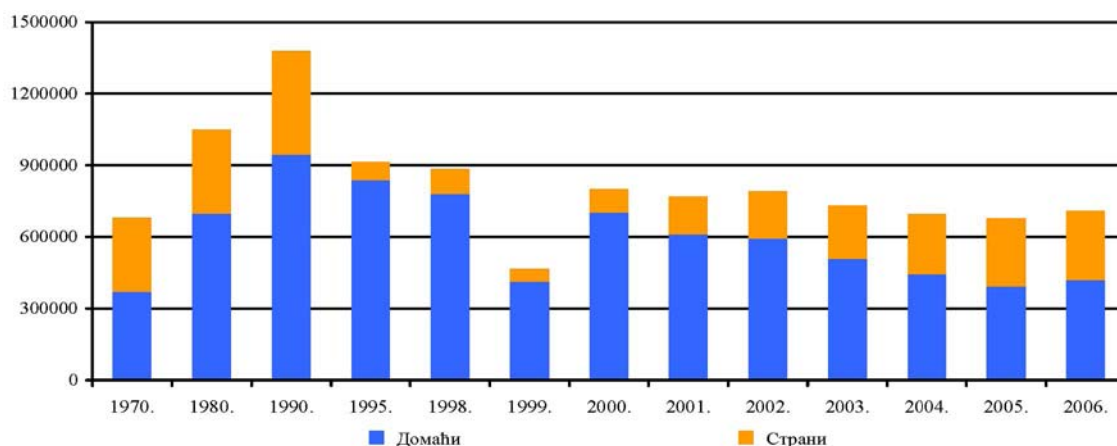
У Србији се градски туристички центри још нису развили у погледу градског туризма и још мање у погледу функција од значаја за туристичке зоне и регије. Организовани градски туризам, налик на туристичку понуду европских метропола, започет је само у Београду и Новом Саду, као доминантним градским дестинацијама, и то углавном у подсегментима урбаних манифестација и пословног туризма, са доминантним хотелско-угоститељским концептом понуде и без прецизно регистрованог промета о градском одмору. Стварни потенцијали туристичке понуде Београда и Новог Сада, али и неких других градова ни приближно нису искоришћени. Њихова улога као туристичких центара још увек је мала, те се не може говорити о развијеним, већ само о потенцијалним градским туристичким центрима (Милијић С., 2006).

Табела 1: Туристи – доласци у Београд

	1970.	1980.	1990.	1995.	2000.	2005.	2006.
Укупно	677163	1046961	1374533	908049	795817	674785	705439
Домаћи	376332	704186	948424	842711	707340	397677	424471
Страни	300831	342775	426109	65338	88477	277108	280968

Извор: Статистички годишњак Београда 2006., <http://www.zis.bg.gov.yu>

Графикон 1: Туристи – доласци у Београд

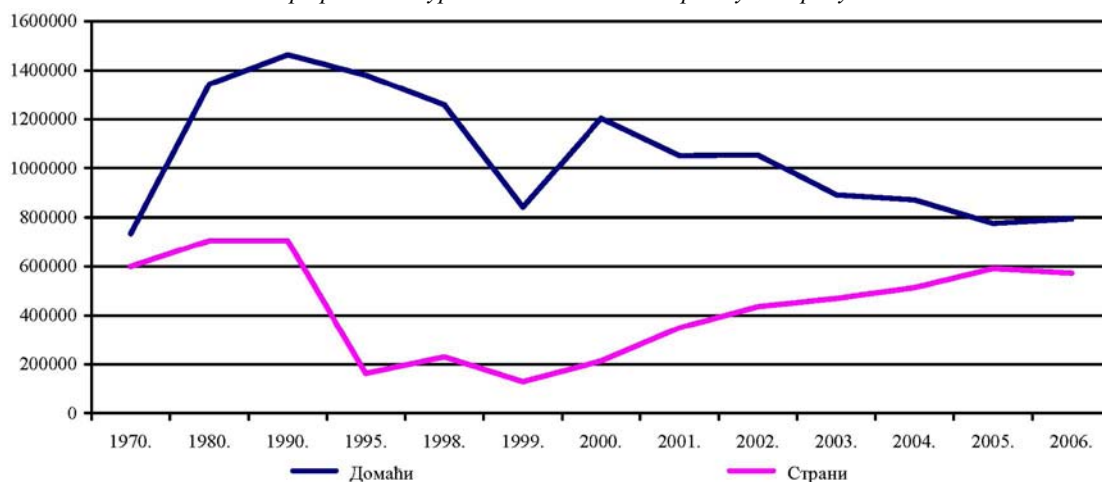
Извор: Статистички годишњак Београда 2006., <http://www.zis.bg.gov.yu>

Табела 2: Туристи – ноћења остварена у Београду

	1970.	1980.	1990.	1995.	2000.	2005.	2006.
Укупно	1333492	2048063	2167665	1544044	1418188	1366337	1366429
Домаћи	734093	1343396	1463539	1380602	1204302	775754	794295
Страни	599399	704667	704126	163442	213886	590583	572134

Извор: Статистички годишњак Београда 2006., <http://www.zis.bg.gov.yu>

Графикон 2. Туристи – ноћења остварена у Београду

Извор: Статистички годишњак Београда 2006., <http://www.zis.bg.gov.yu>

Интерес страних туриста за туристичку понуду Србије расте из године у годину, о чему говори и податак да је укупан број страних туриста већи за 18% у 2007. години у односу на претходну годину. Страни туристи најчешће бораве у већим градовима и у том контексту најпосећенији је Београд са око 500.000 гостију из иностранства и 70% укупног туристичког промета страних гостију. Поред већег броја гостију, званични подаци показују и раст прихода од туризма. И поред неадекватних садржаја на нашим рекама, број туриста се прошле године повећао за 18% у односу на 2005. годину, док је у 2007. години забележено 642 пристајања туристичких бродова. На томе треба да захвалимо Европским земљама које организују крстарење Дунавом од изворишта до ушћа, па туристи на тај начин имају прилике да виде и лепоте овог града у коме у просеку проведу два дана. Циљ је да се продужи боравак гостију са 1 – 2 дана на 3 – 4 дана колико траје градски одмор. У том циљу треба активирати, уредити и осмислити туристичке атракције на рекама, у приобалом појасу и на отвореним просторима. Полазећи од тог циља у раду се даје кратка оцена укључености река и отворених простора у туристичку понуду Београда.

Укљученост река у туристичку презентацију и понуду Београда је минимална. Туристичка организација Београда која је задужена за промовисање града, самим тим и река, сем крстарења рекама Савом и Дунавом скоро да нема ни један други програм који укључује реке. Чак и програм крстарења нигде не обухвата пристајање и шетњу по острвама и адама које се налазе на рути крстарења. Сајам туризма који се у нашем граду одржава два пута годишње требало би да на интересантнији начин представи Београд и његове реке, али и ту су се туристичке агенције определиле за једноставно крстарење. У Београду се у току године одржавају бројне манифестације, али је мали број њих које укључују и реке и њихове обале. Једна од најзначајнијих манифестација која се одржава на рекама је “Београдски карневал бродова” у организацији Туристичке организације Београда, под покровитељством Града Београда. Карневал се одржава у акваторији реке Саве, између Бранковог моста и Ушћа, на Савском кеју и Савском пристаништу. Карневал обухвата разне активности од свечане карневалске процесије пловила, ревије до такмичења на води и обалама. Београдски карневал бродова одржава се већ четврти пут и посвећен је рекама, а доприноси и развоју наутичког, манифестационог и спортског туризма у Београду, као и редефинисању односа према активирању обала и урбаних акваторија. Обале Саве и Дунава и Ада Циганлија учествују у Међународном летњем фестивалу (БЕЛЕФ-у) и постају места на којима се представља сценска делатност, визуелна уметност и музика.

Отворени простори, иако бројни, минимално су искоришћени у туристичкој понуди Београда. Туристичка организација Београда има организоване туре обиласка Београдске тврђаве, Ботаничке баште и старог градског језгра (Теразије, улица Кнеза Михаила, Трг Републике, Косанчићев венац). Нигде у понуди нема паркова, нема ни Скадарлије, најчувенијег боемског кварта. Све се своди само на Улицу Кнеза Михаила и један трг. Отворени простори учествују у малом броју манифестација, али и то је веома значајно за њихово укључивање у туристичку презентацију града.

Међународни летњи фестивал је једна од манифестација где су укључени бројни отворени простори: калемегданска Тврђава, улице, тргови, паркови и путем које Београд постаје отворен град. Радост Европе је манифестација у којој учествују малишани из целе Европе који са собом доносе звук, портрет, слику, културу и обичаје своје земље и различита умећа која показују на улицама и трговима Београда. Сваког 1. јануара у улицама Светогорској и Македонској одржава се манифестација “Улица отвореног срца” у чијем програму учествују глумци, певачи, улични оркестри, жонглери и циркуски артисти. Поред уличних перформанси, за децу су организоване и луткарске представе и возња у новогодишњим кочијама.

Из овога се може видети да је досадашња укљученост река и отворених простора у туристичкој понуди Београда мала, али не и безначајна.

6. МОГУЋНОСТИ ЗА РАЗВОЈ ТУРИЗМА И РЕКРЕАЦИЈЕ НА РЕКАМА И ОТВОРЕНИМ ПРОСТОРИМА БЕОГРАДА

Београд има велике могућности за развој туризма на рекама и отвореним просторима. Уређење обала, приобаља, острва и ада на рекама и отворених простора је предуслов за њихово укључивање у туристичку понуду Београда. Генерални план Београда до 2021. године нуди низ решења за уређење ових простора како би туристички могли да се укључе у понуду Београда.

Када је реч о рекама, Генералним планом до 2021. године планира се изградња обалоутврда и уређење приобалних површина. Планира се да се објекти на води задрже (бродови ресторани, сплавови), уз потребу посебног уређења тих простора. Уз саму обалу су планиране пешачка и бициклистичка стаза, као и веза речним саобраћајем са околним локацијама. Потребно је обезбедити саобраћајне прилазе и паркинг места у приобалном појасу, уз истовремену забрану колског прилаза на уређене стазе и насипе до река. Иако је већи део приобаља срећен за шетње и вожњу бицикла, треба изградити стазе у залеђу Бродоградилишта чиме би се комуникацијом потпуно спојиле лева обала Саве и десна обала Дунава.

На Ади Циганлији планира се задржавање постојећих спортских објеката и терена уз могућност делимичног ширења спортских садржаја, као и повећање атрактивности аде у зимском периоду. На Ади Међици стање за сада остаје непромењено. Остале аде и острва на Сави и Дунаву задржавају се у природном стању и њиховој природној динамици.

Генералним планом до 2021. године утврђен је статус Великог ратног острва као јавног и трајног добра Београда, који чини фиксни елемент система зеленила. Зато на Великом ратном острву неће бити бетона. Одређене зоне садржаће туристичке садржаје, планирано је и прављење моста, коњичког клуба, терена за мини голф, уз вођење рачуна о критеријумима и у складу са Законом о заштити животне средине. У плану је и подизање куле за осматрање, као и изградња биолошке лабораторије. Организована је и двадесетчетворочасовна чуварска служба. Цело острво биће обележено, постојаће табле са ознакама за зоне са упутством шта је дозвољено радити на том делу острва. Задатак је да се ова оаза и својеврсни резерват у потпуности заштите. Планира се и уређење плаже Лидо изграњом јавних купатила, чесама и кабина.

Планира се уређење Аде Хује тако да зеленило буде доминантано заступљено на овим простора коме треба да се прилагоде сви остали садржаји. Планира се изградња спортско – рекреативног центра за мотонаутичке спортове и картодром, као и марине за велика пловила. Уредиће се и канал којим ће се у марину доводити свежа вода. Планира се и изградња моста преко Аде Хује како би се растеретио преоптерећени Панчевачки мост. Источни део Аде Хује развијаће се као нови, ексклузивни стамбено – пословни део Београда. Због значаја овог простора, предлаже се да простор Аде Хује буде предмет јавног конкурса. Сви пројекти треба да буду сачињени тако да комплетан простор Аде Хује чине спортски терени, шеталишта, ресторани, пословни и хотелски објекти.

Генералним планом Београда до 2021. године планира се изградња спортско – рекреативног комплекса у блоку 44 који ће имати и забавне садржаје за најшири круг корисника, са јавним режимом коришћења.

Генералним планом Београда до 2021. године планира се изградња новог, на месту постојећег, пристаништа уз очување природних и историјских вредности града. Планира се уређење Чукаричке марине, али и мањих marina на левој обали Саве поред новобеоградских блокова.

Савски амфитеатар, део старог центра Београда, има највеће просторне потенцијале за изградњу нових централних, комерцијалних и јавних садржаја у централној зони Београда. Планирано је уређење и проширивање комплекса Сајма и повезивање тог комплекса са Савским амфитеатром. Карађорђева улица ће бити проширена и биће измештен теретни саобраћај. На потезу од Карађорђевог моста до Бранковог моста планира се пристаниште за путничке бродове и мање барке, док се у зони приобаља планира озелењавање површина и изградња паркинга за туристичке аутобусе. Реконструкцијом контактних блокова уз Бранков мост добиће се погодна локација за изградњу опере.

Планира се и изградња нове марине на десној обали Дунава. Генералним планом предвиђено је измештање железнице са Дорћола. На том простору ће бити резиденцијални комплекс који ће укључивати и пословни простор, хотел, простране зелене површине, пешачке стазе, паркинг простор и гараже, кафиће и ресторане, као и седам кула (5 за становање и 2 за канцеларије). У делу предвиђеном за градски пословни центар, поред пословног и трговинског центра, налазиће се музеј и галерија. Планира се реконструкција старог краја који ће бити сачуван као споменик. Нова marina ће имати места за 150 чамаца, мањих бродова и јахти. Сваки вез ће имати прикључак за воду, струју и телефон. Осим продавница, у којима ће власници пловила моћи да се снабдевају, биће изграђени сервис за ремонт, бензиска пумпа за чамце и јахте, као и наугички клуб.

Што се тиче зелених површина Генералним планом Београда до 2021. године подржана је концепција и организација постављена у предходним генералним плановима, али је и проширена. Главна замисао уређења система зеленила је формирање заштитног зеленог прстена око града и његово повезивање са зеленим површинама уже територије града. Неравномерни распоред зелених површина делимично ће се уравнотежити. Градске неуређене површине, које нису намењене изградњи, или ће дуже бити неизграђене, уредиће се као јавне зелене површине. Деградација система зелених површина намеће потребу спровођења ургентних мера као што су: уклањање привремених објеката и дивљих депонија са свих категорија зелених површина, ревитализација и нега већ постојећих градских зелених површина. Поред тога, нови паркови градиће се и опремати најсавременијим материјалима, функционалном расветом, аутоматским системом за заливање. Посебна пажња посветиће се целинама које су предвиђене за најмлађе, као и за особе са посебним потребама.

За заштиту и уређење река и приобалног појаса и укључивање у туристичку понуду од посебног је значаја изградња система за пречишћавање отпадних вода у Великом Селу која је већ почела изградњом тунела испод Вишњице. То ће бити највећи колектор за прикупљање отпадних вода из центра града, на који се чекало 30 година. У 2007. години ће почети и изградња највећег канализационог објекта. Колектор Интерцептор требало би да реши проблем одвођења употребљених и атмосферских вода из централног дела до будуће фабрике за пречишћавање у Великом Селу. Значај колектора је у подизању нивоа комуналног стандарда града и хигијенско – санитарних услова живота грађана, а посебно у повећању коришћења водених и приобалних површина на подручју града. Србија као потписник Конвенције о Дунаву има и међународну обавезу за изградњу оваквих објеката ради спречавања даљег загађивања Дунава.

Урбанистички завод Београда урадио је прву фазу Студије београдског приобаља 2007. године. Прва фаза студије утврђује шта све обухвата београдско приобаље, али и сагледава какве су све природне, културне, историјске, привредне и друге могућности и аспекти београдског приобаља. Ова фаза је основа за даље урбанистичко планирање нових и обнову старих садржаја, као и за стратешку пројекцију будућности Београда, која ће град максимално спустити на обале и обезбедити му да се у потпуности искористе могућности које његов положај на рекама пружа.

Укључивањем река и отворених простора у туристичку понуду Београда ствара се могућност за боље позиционирање Београда као градске дестинације на туристичком тржишту.

6.1. МОГУЋИ ВИДОВИ ТУРИЗМА ЗАСНОВАНИ НА РЕКАМА И ОТВОРЕНИМ ПРОСТОРИМА

Да би привукли и друге типове туриста потребно је урадити сегментацију тржишта и испитати туристичку тражњу. При томе је потребно обратити пажњу на често истицану разлику тзв. „старог“ и „новог“ туризма. Масовни или стари туризам је био заснован стандардизованим и чврсто „упакованим“ путовањима. Нови туризам је флексибилан, одржив и индивидуално оријентисан, а нови туристи су искуснији, флексибилнији, независнији и свеснији квалитета. Као резултат ових основних промена туристичке тражње, мењају се и туристичке дестинације. Нове потребе изискују и нову димензију укупне понуде у оквиру дестинације, засновану на разноврсности, стандардима квалитета, енвайронментализму и аутентичности туристичких доживљаја у оквиру дестинације (Попеску, 2005.).

Укључивањем река и отворених простора у туристичку понуду Београда стварају се могућности за развој различитих видова туризма и за задовољење потреба појединаца. На тај начин може се повећати број страних туриста, али и број ноћења која они остварују. На рекама и отвореним просторима могуће је развијати следеће видове туризма:

1. Наутички туризам – реке Дунав и Сава, као и Ада Циганлија основа су развоја наутичког туризма. Потребно их је туристички валоризовати. Значај Дунава као европског коридора 7 упућује на могућност отварања наутичких центара на Сави и Дунаву и уређења ових река у централној зони Београда као “водених булевара”. Водене површине са леве стране Дунава омогућавају премештање дела наутичких и спортско – рекреативних активности у шире окружење.
2. Културно – манифестациони туризам – обухвата организовање локалних, регионалних, националних и међународних приредби на отвореном простору. У Београду за то има довољно услова на Калемегдану, Ади Циганлији, Топчидеру и др. За Београд се везује више локалних и регионалних манифестација, па је правовремена туристичка пропаганда неопходна. Посебну пажњу треба посветити међународним културним и спортским манифестацијама које имају вишедеценијску традицију и већ су ушле у програм важнијих збивања код нас и у Европи (БЕЛЕФ, БЕМУС, маратон и сл.).
3. Дечји и омладински туризам – обухвата бројну младу популацију и може се усмеравати према културним и спортским манифестацијама. Може се реализовати током целе године, јер не зависи од временских услова. Београд може да организује и трајно одржава школу кошарке и других екипних спортова за домаће и стране учеснике дечјег и омладинског узраста.
4. Екскурзиони туризам – екскурзионим туризмом могуће је обухватити домаће и стране посетиоце који учествују у сајамским приредбама, конгресним и пословним скуповима. Организовање екскурзија може обухватити и природне пределе које имају и културно- историјски значај (Авала, Винча, Виминацијум и др).
5. Излетнички туризам – као и екскурзиони и излетнички туризам може да обухвати домаће и стране посетиоце који учествују у конгресима и пословним скуповима. Могуће је организовати излете за такве посетиоце између два конгреса и на тај начин им понудити да се одморе, али и уживају у природи Београда (Кошутњак, Ботаничка башта, Калемегдан, Топчидер, аде на Сави и Дунаву и др.).
6. Еко туризам – може се развијати на Великом ратном острву, острву Чапља, а од значаја су и Авала, Липовачка шума, приобаља река Саве и Дунава као станишта хидрофилне вегетације и птица мочварица.
7. Ловни туризам – велику предност Београда представља близина ловних ревира на малој удаљаности. У том смислу, дефинисане су зоне за развој ловног туризма: зона на левој обали реке Дунав према ушћу реке Тисе, зона на правцу Космај – Губеревачке шуме, зона на левој обали реке Саве (Црни Луг) и зона у општини Обреновац. Развој ловног туризма у овим зонама захтева израду посебног програма уз примену мера еколошке заштите.
8. Риболовни туризам – реке Сава и Дунав имају велике потенцијале за развој рибарства. Језеро Велико блато, око кога протиче сплет канала, најбоља су риболовна подручја која припадају Београду. У овај вид туризма могу се укључити и Велико ратно острво, Ада Циганлија и Бела стена.

9. Спортски туризам – спортска инфраструктура у Београду представља велику шансу за организацију великих спортских манифестација и за развој туризма. Посебна пажња треба да се усмери на осавремењавање и систематско повезивање спортске инфраструктуре и пратећих садржаја са циљем јачање спортског туризма. Велику пажњу треба посветити и развијању и организацији спортова на води.
10. Рекреативни туризам – овај вид туризма могуће је развијати на површинама које обухватају спортске објекте, спортска игралишта и просторе за рекреацију.

6.2. КЉУЧНИ АКТЕРИ И ЊИХОВА УЛОГА

Управљање неким урбаним подручјем, посебно у циљу развоја и заштите као туристичке дестинације, захтева блиску сарадњу и интеграцију интереса градске управе, туристичких делатности, јавних служби и локалне заједнице, уз учешће приватног сектора, различитих удружења, невладиних организација и др. Ова врста партнерства подстиче политичке синергије, интегралан приступ планирању и управљању, заједничке стратегије развоја, обједињавање ресурса, развој привлачнијег туристичког производа и др., захтевајући динамичну комуникацију између свих страна укључених у развој туризма.

Процес је сложенији са повећањем величине градског туристичког центра због постојања многобројних интереса, које често није могуће препознати као формалне partnere у процесу. Туристичка атрактивност градова ће се редуковати уколико постоји низак степен сарадње и партнерства између субјеката развоја, што ће се манифестовати ниским квалитетом услуга, неприлагођеним потребама локалног становништва и туриста или неприкладно лоцираним јавним и туристичким функцијама (Baud-Bony, M., Lawson, F., 1977).

Управљање на локалном нивоу је најбитнији фактор за развој туризма у градовима, где се, у корелацији са осталим субјектима, одређује стратегија упављања туризмом и комплементарним активности, односно врши њена примена.

Градска управа, уз евентуалну помоћ регионалног или националног нивоа власти обезбеђује по питању туризма следеће услове за развој туризма: финансирање активности и садржаје од јавног интереса, уређење грађевинског земљишта, спровођење законске регулативе, и др. (Милијић С., 2006).

Улога локалних управа је појачана са процесом глобализације односно интернационалном сарадњом општина и разменом искустава и знања по различитим питањима, међу којима је најчешће уређење и развој градова за потребе туризма.

Организационе функције тржишно обједињене туристичке понуде организоване су у градским туристичким центрима у оквиру туристичких асоцијација, организација и агенција, као израз удруживања тржишних субјеката развоја туризма одређене дестинације, ради расподеле развојних и профитних интереса у финансирању и маркетингу туристичке понуде, довољно конкуретне понудама у окружењу.

Функције јавних служби и услуга битних за туризам у градском туристичком центру обухватају: саобраћај, јавне информације, здравство, културу, администрацију, угоститељство, трговину и занатске сервисе. Градски саобраћај је од приоритетног значаја за град и градски туризма.

Локална заједница као субјект развоја туризма залаже се за стварање квалитетне и функционалне урбане средине, која је атрактивна како за становање и рад тако и за развој туризма, што подразумева следећа правила (Lane, P., 2005, i Urban Design for Sustainability, 2004):

- очување и промоцију индентитета града, културног наслеђа, традиције локалне заједнице и туристичке понуде у локалним и ширим размерама;
- максималну ефикасност у коришћењу јавних инфраструктура, услуга и простора уз минимизацију негативних ефеката утицаја на животну средину;
- уравнотежену и правичну економију која промовише нове послове у туризму и ствара услове за урбану обнову;
- третирање земљишта као драгоценог ресурса који мора бити коришћен на најефикаснији начин, уз очување компактности града и избегавања урбаног ширења кад год је то могуће;
- унапређење зелених површина и коридора у циљу оптимизације еколошког квалитета урбаних простора;
- коришћење нових (еколошких) технологија у изградњи, транспорту, грејању, елиминацији отпада и др.

У усмеравању процеса уређења река и приобалних појасева највећу улогу имају градска и општинске управе, које треба да изврше санацију напуштених и неуређених локација и локалитета. Уређење отворених простора у приобалном појасу може се финансирати из јавног сектора, или оствареним партнерством у јавно – приватном аранжману. Остале, тзв. „brownfield“ локације, треба ставити на понуду приватном сектору, или за поједине јавне намене ући у јавно – приватне аранжмане. У свим случајевима основно је обезбедити јасну визију организације и уређења река и отворених простора, као и развоја оних садржаја и активности које ће допринети развоју туристичког имица и унапређењу урбаног идентитета Београда.

ЗАКЉУЧАК

Развој туризма у градовима је врло интезиван и постаје један од најпопуларнијих видова одмора. Туризам у градовима ствара значајне приходе и запосленост локалној заједници. Резултат је, како повећане мобилности становништва и глобализације тржишта, тако и промене у навикама туриста који практикују више краћих одмора у току године. Флексибилност и разноврсност понуде, посебно су допринели потражњи за урбаним туризмом.

Квалитетан туризам може допринети развоју урбаних подручја унапређујући конкурентност у пословању, излазећи у сусрет социјалним потребама и чувајући културну и природну баштину. Како би био успешан на свим овим пољима у оквиру туристичке дестинације развој туризма мора имати интегралан приступ заснован на принципима одрживог развоја и међународно прихваћеним стандардима, и усмерен на задовољавање како потреба туриста тако и локалне заједнице.

Док урбани туризам углавном представља потенцијал градова, постоји могућност да изненада постане и претња уколико дође до неконтролисаног притиска посетилаца, што води губитку идентитета града при чему обичаји, традиционални фестивали и други мотиви постепено губе значај туристичке атракције. Такође многи међусобно повезани фактори урбаног развоја несумњиво имају утицај на туризам. Уколико је процес урбанизације неконтролисан, то може довести до губитка локланих услужних капацитета, квалитета, зелених површина, пада вредности некретнина, квалитета традиционалних активности и живота локалног становништва, загађења животне средине, што не ствара повољне услове за развој туризма.

Основно обележје урбаног туризма у европским градовима је пораст броја туриста, смештајних капацитета и преноћишта уз стално интезивирање квалитета туристичке понуде и њихове иновације.

Положај на двема рекама, непосредна близина планинског залеђа и релативно богат културни и историјски садржај чине Београд потенцијално изузетном туристичком дестинацијом. Повезивањем наведених атрактивних локација добила би се јединствена туристичка зона умрежена и повезана пешачким и бициклистичким стазама, речним саобраћајем и различитим атрактивним садржајима који су у додиру са рекама. Да би ово постало реалност неопходно је да се планираним развојем и урбаним дизајном омогући спуштање града на реке, да његови најатрактивнији садржаји – културни, трговачки, рекреативни, забавни, спортски, хотелски и др. буду у непосредном контакту са воденим површинама. Тренутно, Београд мора да се суочи са решавањем проблема заштите квалитета водотока, неуређености приобалног појаса и отворених површина. Тек када тај задатак буде решен Београд ће моћи своје највредније ресурсе, у првом реду реке, да укључи у туристичку понуду развојем различитих видова туризма за различите групе корисника.

ЛИТЕРАТУРА

- Тугуновић Д., (1992), Наутички приручник реке Дунав, Збирка текстова 1980-1990, Београд
- Квалитет животне средине Града Београда у 2004. години, (2005), Регионални центар за животну средину – за Централну и Источну Европу, Скупштина Града Београда, Секретаријат за заштиту животне средине, Београд, www.recyu.org.yu
- Квалитет животне средине Града Београда у 2006. години, (2007), Регионални центар за животну средину – за Централну и Источну Европу, Скупштина Града Београда, Секретаријат за заштиту животне средине, Београд, www.recyu.org.yu
- Вујковић Љ., (2006), Биљке у борби за хуманији град, Београд
- Милановић Х., (2006), Паркови Београда, Београд
- Baud-Bony M., Lawson F., (1977), Tourism and Recreation Development, The Architectural Press Ltd., London
- Lane P. (2005), The Production of IQM Strategy and Three Year Action Plan for Wrexham County Borough, Tourism Planning and Leisure Consultancy Services, 51 pp.
- Попеску Ј., (2005), Менаџмент туристичке дестинације, Факултет за туристички и хотелијерски менаџмент, Универзитет Сингидунум, Београд
- Милијић С., Крунић Н., Пантић М., (2007), Sustainable Tourism Development in Cities; In: Sustainable Spatial Development of Towns and Cities, AUS, Belgrade, 212 – 230
- Максин-Мићић М., (2007), Туризам и простор, Факултет за туристички и хотелијерски менаџмент, Универзитет Сингидунум, Београд
- Генерални план Београда до 2021. године (2003), Урбанистички завод Београда, Београд
- Просторни план Републике Србије, (1996), Службени гласник Републике Србије, књига 2, Београд
- Студија београдског приобаља – прва фаза, (2007), Урбанистички завод Београда, Београд
- Стратегија туризма Републике Србије – други извештај, (2006), Стратешки маркетинг план, Horwat Consulting Zagreb и Економски факултет Универзитета у Београду
- Регионални просторни план административног подручја Града Београда, (2004), Урбанистички завод Београда, Београд

Web извори:

www.beograd.org.yu
www.tob.co.yu
www.dorcol.net
www.plovniput.co.yu
www.eko.bg.gov.yu
www.recyu.org.yu
www.adaciganlija.co.yu
www.cvrca.co.yu
www.b92.net
www.glas-javnosti.co.yu

www.kurir-info.co.yu
www.novosti.co.yu
www.bgnovine.co.yu
www.danas.co.yu